

«Організація освітнього процесу дітей з особливими потребами в контексті аксіологічного підходу»

Автор: Короленко Юлія Іллівна

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ

ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

КУ «МІСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ»

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ДОШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД №26 ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»

«Організація освітнього процесу дітей з особливими потребами в контексті аксіологічного підходу»

номінація «Навчально-методичний посібник ЗДО»

Короленко Ю.І. директор «спеціаліст вищої категорії»

Романюк Н.А. вихователь-методист «спеціаліст першої категорії» □

Оцалюк Н.В. вихователь «спеціаліст першої категорії»

Єлісєєва Г.Г.
виховател «спеціаліст другої категорії»

тел. 61 - 19 - 42

м.Вінниця -2018р.

Рекомендовано методичною радою

Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад №26

Вінницької міської ради»

(Протокол №3 від 22.01.2018)

Короленко Ю.І. Організація освітнього процесу дітей з особливими потребами в контексті аксіологічного підходу : методичний посібник / Ю.І.Короленко, Н.А.Романюк, Н.В.Оцалюк., Г.Г.Єлісеєва – Вінниця : ММК, 2018. – 107 с.

У посібнику висвітлено досвід впровадження інклюзивної освіти в освітній процес; подані покрокові шляхи взаємодії з батьками для реалізації завдань інклюзивного навчання; підібрані напрацювання, які покликані забезпечити аксіологічний підхід до дітей з особливими потребами. Посібник рекомендовано педагогам та батькам для забезпечення фізичного, духовного і соціального благополуччя дитини з особливими освітніми потребами в умовах закладу дошкільної освіти.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. АКсіОЛОГіЧНИЙ ПІДХІД ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС	
1.1. Інтеграція в освітнє середовище дітей з особливими потребами.....	6
1.2. Взаємодія з батьками у пошуках компромісу залучення дітей з особливими потребами в освітній простір.....	19
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ ДИТИНИ З СИНДРОМОМ ДАУНА В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР	
2.1. Взаємодія між теорією і практикою своєрідний місток цілісного виховання...25	
2.2. Партнерство взаємодопомоги у вихованні та навчанні дитини з синдромом Дауна.....	30
ВИСНОВОК	46
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	48
ДОДАТКИ	49

Вступ

*Знедолена природою дитина не повинна знати,
що вона малоздібна, що у неї слабкий розум,
слабкі сили. Виховання такої дитини повинно бути
у сто разів ніжнішим, чуйнішим, дбайливішим.*

(В.О.Сухомлинський)

Кожна дитина особлива і прийшла у цей світ для того, щоб її любили. Та є «діти-ангели», про яких говорять – «особливі діти», щоб підкреслити ті особливі потреби, які відрізняють їх від інших дітей. В них все по іншому і розвиток, і сприйняття світу, та вони здатні відчувати і думати, тому заслуговують на те, щоб бути почутими.

Незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, «особливі діти» мають право на повноцінне життя, освіту, якість якої не має відрізнятися від якості освіти здорових дітей. Тому проблема навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами набуває все більшої актуальності.

На перших етапах запровадження інклюзивної освіти в освітній процес виникало багато труднощів, звісно усіх проблем не подолано, та з кожним роком ситуація покращується. Для того, щоб досягти успіху в реалізації інклюзивної освіти важливо спрямувати роботу на ефективну співпрацю педагогів і родин дітей з особливими потребами.

Методичний poradnik «Організація освітнього процесу дітей з особливими потребами в контексті аксіологічного підходу» надасть реальну допомогу для успішної інтеграції дитини з особливими освітніми потребами в соціум. Дана робота виступає своєрідним містком між теорією і практикою та допоможе педагогам та батькам у забезпеченні фізичного, духовного і соціального благополуччя «особливої дитини» в умовах закладу дошкільної освіти.

У посібнику подано покрокові шляхи взаємодії з батьками для реалізації завдань інклюзивного навчання, підібрані напрацювання, які покликані забезпечити аксіологічний (ціннісний підхід) до дітей з особливими освітніми потребами.

На нашу думку даний посібник дасть змогу зрозуміти і вирішити багато, ще не вивчених до кінця, проблем в інклюзивній освіті.

РОЗДІЛ I. АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

1.1. Інтеграція в освітнє середовище дітей з особливими потребами

Важливим показником розвитку суспільства є гуманне, турботливе й милосердне ставлення до дітей із особливими потребами. Концепція інклюзивної освіти нашого закладу відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства.

Основним завданням педагогічного процесу дошкільного закладу в контексті інклюзивної освіти є створення особливої атмосфери щодо «особливої дитини», а саме: в закладі домінує не жалість до такої дитини, а турбота, чуйність і тактовна взаємодія, з одного боку, а з іншого – ставлення до дитини з особливими потребами як до рівноправного члена колективу. В групах, де виховуються діти з різними вадами, наголос робиться в першу чергу на розвиток сильних якостей та талантів дітей, а не на їхні фізичні та розумові проблеми.

Взаємодія «особливої дитини» з колективом однолітків сприяє її фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку. При цьому діти з типовим розвитком демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими потребами і мотивують їх до цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. Діти з особливими потребами спілкуючись з іншими дітьми мають можливість налагодити дружні стосунки з однолітками, беруть участь у громадському житті колективу, приймаючи активну участь в загальносадових святах, виховних заходах тощо.

Слід зазначити, що включення дітей з особливими потребами у групи загального розвитку не відбувається автоматично. Це цілеспрямований і систематичний процес, який потребує обережного впровадження і контролю. Він передбачає певну підготовчу роботу з боку адміністрації закладу як з педагогами, так і з батьками.

На першому етапі необхідно провести анкетування (Додаток 1) для визначення ступіню готовності педагогічного колективу до впровадження в освітній процес інклюзивного навчання. Адже педагог має бути готовим подолати психологічні бар'єри у роботі з дітьми з особливими потребами, їх батьками та батьками дітей, які відвідують групу загального розвитку. Потрібно також врахувати стиль педагогічного спілкування, гнучкість характеру, індивідуально-психологічні особливості вихователя.

Наступним кроком стане створення умов для формування партнерських відносин між вихователями та сім'ями дітей з особливими потребами. З'ясувати очікування батьків (Додаток 2) та визначити цілі подальшої співпраці.

Спільно з адміністрацією, педагогами, логопедом, лікарем важливо здійснити різнопланові цілеспрямовані спостереження для того, щоб з'ясувати можливості і потреби "особливої дитини". На наш погляд в психолого-педагогічній реабілітації дітей з особливими потребами повинні приймати участь якомога більше фахівців різного профілю: невролог, логопед, психолог, дефектолог у тісному зв'язку з батьками.

План роботи фахівців різного профілю з дитиною із особливими освітніми потребами

1. Консультативна робота з фахівцями, які займаються з дитиною

(за потреби)

2. Корекційно-відновлювальна робота:

- Розвиток уваги;

- Розвиток мовлення;

- Розвиток процесу запам'ятовування;

- Розвиток дрібної моторики рук;

(впродовж року)

3.Консультативна робота з батьками дитини

(впродовж року)

4.Діагностика здобутків і досягнень

(вересень, січень, травень)

Лише після такого комплексного підходу можливе впровадження освітньої інклюзивної практики в групах загального розвитку. Це ставить перед колективом закладу низку завдань (Додаток 3), які забезпечують формування освітньо-розвивального середовища для дітей з особливими потребами, впровадження інноваційних освітніх технологій, залучення батьків до навчально-реабілітаційного процесу. Для їх реалізації розроблено план дій (Додаток 4), в який включено:

- Ø Розроблення методичних рекомендацій для педагогічних працівників, що впроваджують інклюзивне навчання;
- Ø Підготовка педагогів до роботи з дітьми з особливими потребами шляхом проведення семінарів, семінарів-практикумів, нарад, тренінгів, «круглих столів» тощо (Додаток 5);
- Ø Здійснення системного моніторингу навчальних досягнень вихованців в умовах інклюзивного навчання з метою розробки індивідуальних навчальних планів, адаптованих до можливостей дитини (Додаток 6);
- Ø Проведення консультативно-роз'яснювальної роботи серед педагогічних працівників щодо доцільності використання нових технологій, методик, інтерактивних форм навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Працюючи з дітьми з особливими потребами, педагоги закладу дотримуються таких принципів:

1. *Принцип реалізації прав людини* (цінність кожної особистості, рівність прав та можливостей, надання підтримки незалежно від психофізичного, соціального статусу, релігійних переконань, етнічної належності, місця проживання).
2. *Принцип науковості* (розробка теоретико-методологічних основ інклюзивного навчання, програмно-методичного інструментарію, аналіз і моніторинг результатів впровадження інклюзивної моделі освіти, оцінка ефективності технологій, що використовуються для досягнення позитивного результату).
3. *Принцип системного підходу до процесу організації та реалізації технологій інклюзивної освіти* (реалізація практик соціальної роботи з сім'єю в умовах закладу дошкільної освіти).
4. *Принцип соціальної відповідальності сім'ї* (за виховання духовно та фізично розвиненої особистості; самостійність та автономність сім'ї в прийнятті рішень відносно розвитку дитини з особливими освітніми потребами, визначення її життєвого шляху).
5. *Принцип доступності* (кожній дитині забезпечити максимально можливий рівень фізичного, розумового та духовного розвитку).

Результати роботи з дітьми з особливими освітніми потребами показують, що розумовий, емоційний, фізичний і соціальний розвиток дітей залежить від позитивного

ставлення до них, їх розуміння та прийняття педагогами, батьками, здоровими дітьми. Для реалізації психокорекційного впливу, створення доброзичливого мікроклімату в групі, соціалізації дитини з особливими потребами доцільно розробити коригувально-розвивальну програму, яка здійснюється у декілька етапів:

1 етап робота з групою дітей

Мета: створити доброзичливий мікроклімат у групі, формувати позитивну мотивацію до знань, згуртування дітей, налаштування на взаємодію.

Заняття №1.

Мета: знайомство, розвиток довільності психічних процесів.

Вправа «Вітання»: діти стають у коло, беруться за руки і, усміхаючись, передають один одному потиск руки.

Вправа «Назви своє ім'я»: діти передають один одному м'ячика, називаючи своє ім'я, розповідають про нього.

- Чому тебе так назвали?

- Які є пестливі форми твого імені?

- Як тебе називають удома?

Вправа «Хто відгадає ?»: оберіть із групи дитину і попросіть її по пам'яті описати будь-який предмет у кімнаті, так щоб інші діти його відгадали. При цьому не можна дивитись на нього і називати прямо.

Заняття №2

Мета: створити позитивний настрій, почуття комфортності, згуртованості групи, зняття емоційного напруження, розвиток емпатійних здібностей.

Вправа «Твоє ім'я»: дитина називає своє ім'я . Завдання інших – придумати якомога більше варіантів його імені. Учасник, чие ім'я називали, ділиться з іншими, що він відчував, коли називали його ім'я. Яке з них було до душі?

Вправа «Нетрадиційні привітання»: запропонувати дітям вигадати нетрадиційні привітання: носиками, долоньками, плечима...Діти ходять по кімнаті і вітають один одного.

Вправа «Знаки уваги» : діти по колу роблять одне одному щирі знаки уваги. Можна відзначити риси характеру, уміння, зовнішність...

Вправа «Досягнення»: дітям пропонується похвалити себе самого: я дуже чемний, у мене гарна зачіска...

Заняття № 4

Мета: формування вміння співпрацювати і підтримувати один одного.

Вправа «Моє улюблене»: діти діляться на пари. Визначте перший і другий номери у парах.

Завдання: перший номер називає свій улюблений колір, справу, страву, улюблене ім'я. Партнер уважно слухає, потім повторює. Після цього міняються ролями.

Вправа «Повіяв вітерець»: на середину виходить один учасник і говорить : «Повіяв вітерець і здухнув того у кого ...». При цьому називає спільну для кількох дітей ознаку.

Вправа «Подарунки»: Всі учасники по колу висловлюються до сусіда: « Я хотів би подарувати тобі» і назвати те, що могло його порадувати.

Дружне коло. Давайте станемо у коло. Подивимося в очі посміхнемося.

Заняття № 5

Мета: показати учасникам групи, що кожна людина - особлива.

Вправа «За що я себе люблю»: у кожної людини є якісь риси, які вона вважає цінними, за які вона себе любить. Розкажіть про це.

Вправа «Долоньки»: Покладіть свою ліву руку на коліно сусіду зліва, праву руку на коліно сусіду справа. По черзі кожна рука має лягнути по коліну. Будьте уважні , хто зробить це раніше черги або «проспить» забирає руку. Давайте поаплодуємо нашим переможцям.

Вправа «Мої побажання»: Висловити свої побажання своїм товаришам в дружньому колі.

II етап: психокорекція

Мета: Формування психічних функцій і операцій

На цьому етапі відбувається реалізація напрямків психокорекційного впливу, темпи якого визначаються зоною найближчого розвитку дитини; заняття необхідно організувати таким чином, щоб у дитини було якесь досягнення і переживання успіху.

- 1) інтенсивна корекція, мета якої забезпечити соціально-психологічну адаптацію дитини в умовах навчального-процесу;
- 2) реалізація напрямів психокорекційного впливу;
- 3) налаштування на самостійність у поведінці , навчанні, взаємодії з іншими людьми.

Рекомендовані вправи:

1. Ігри, що сприяють розвитку зорових, слухових, нюхових відчуттів, окоміру:

-«Якого кольору не стало?»

-«Визнач на дотик»,

-«Упізнай по голосу»

2. Ігри, що розвивають спостережливість, увагу, уяву, пам'ять : (це ігри на порівняння, узагальнення, спостережливість)

-«Скільки предметів ти помітив?»

-«Відшукай предмет»

-« Хто швидше збере»

-« Що закреслити і що підкреслити»

-«По полотну з трьома горошинами» (потрібно пройти доріжкою з одного кінця у другий, тримаючи на долоні книжку, на якій лежать три горошини (розподіл уваги).

3. Ігри на розвиток мови, мовлення, сприяють розвитку кмітливості, швидкості реакції:

-« Закінчи слово»

-« Назви круглий, квадратний, трикутний предмет»

-« Назви одним словом»

-« Кажі навпаки»

-«Доповни речення»

- Вправа «спільне-відмінне»

-«Слова на одну букву»

-«Запам'ятай і намалюй геометричну фігуру»

-«Виключення зайвого»

4. Ігри і вправи для корекції моторики:

- Розібрати природний матеріал;

- Заняття з ліплення;

-«Попелюшка» (відібрати горох від квасолі)

- Мозаїка

- Пазли

-«Шнурування»

- «Намисто для мами» (насилити намистинки)

-«Чарівні перетворення» (дитині пропонують поставити на аркуші пляму фарбою, потім аркуш скласти навпіл. Дитина відгадує зображення, які утворилися.)

-«Пальчикова сім'я»(пропонується дитині скласти руки так , щоб торкалися лише пальчики. В процесі промовляння вірша пальчики торкаються один одного:

Це - дідусь,

А це – бабуся,

Це – татусь,

А це – мамуся,

А малюк, звичайно, я-

Ось і вся моя сім'я.

III етап: самостійність (результат, якого намагались досягти)

Тренінгові заняття проводяться як індивідуальні (корегуючи пам'ять, мислення, мовлення) так і групові, спрямовані на соціалізацію дитини. Ми намагаємось створити таке середовище, яке формувало б позитивне ставлення здорових дітей до дітей з психофізичними вадами, емпатії, прийоми адекватної взаємодії. Цю роботу здійснюємо за допомогою бесід, переконань, розглядання проблемних ситуацій, ігрової діяльності, спеціально підібраних документальних фільмів.

Так як гра є провідною діяльністю дітей дошкільного віку, педагоги закладу в своїй корекційній роботі з «особливими дітьми» застосовують індивідуальну та групову ігротерапію. Якщо у дитини проблеми зі спілкуванням, тоді групова терапія більш корисна, ніж індивідуальна. В ігротерапії застосовують різний ігровий матеріал: ігри в «сім'ю», ігри з маріонетками, будівельні, ігри-вправи.

Ігри та вправи, спрямовані на розвиток уваги

У дітей із ЗПР особливо страждає довільна увага, коли потрібна цілеспрямована діяльність. Ці діти швидко відволікаються, увага у них нестійка. Знижена і здатність до її розподілу між різними видами діяльності. Вони не можуть робити одночасно дві справи. Звужений обсяг уваги переключається з одного виду діяльності на інший. У поданих завданнях формування уваги відбувається в одних випадках при різних видах сприйняття (зоровому, слуховому, дотиковому), а в інших — на рівні розумових операцій, уявлень, процесів пам'яті.

Вправа «Хто більше побачить?»

Запропонувати дітям уважно розглянути картинку і перелічити, що вони бачать на ній.

Вправа «Знайдіть помилку»

У цієї гри багато варіантів: знайти фігуру, яку поклали не на своє місце. Викладається декілька видів карток, підібраних за певними геометричними фігурами, проте серед трикутників лежить квадрат, між ромбами — прямокутник тощо; сказати, що неправильно. Пропонують кілька думок, частина з яких — нелогічні. Прочитати пропозиції і знайти помилкові думки. (Наприклад: заєць уміє літати; взимку холодно; на сосні вирости червоні яблука; у собаки народилися телята тощо.)

Вправа «Фігури»

Зображені фігури 3—4 видів (трикутник, коло, квадрат, ромб). Усього 5—10 рядів по 10 фігур у кожному ряді. Фігури в ряду розташовані довільно. Потрібно:

розкласти фігури, як показано на зразку; розставити значки тільки у квадратах і трикутниках; поставити значки в ромбах і підкреслити всі квадрати.

Ігри та вправи на вдосконалення сприйняття простору

Сприйняття — складніший процес, ніж відчуття. Це цілісне віддзеркалення об'єктів і явищ навколишнього світу. Воно пов'язане з мовою, мисленням, пам'яттю, уявленнями, а також особливостями особистості. Сприйняття дітей із ЗПР характеризується порушенням вибірковості, цілісності, узагальненості. У них утворюються лише найпростіші, а не головні зв'язки між об'єктами, тому їм важко досягнути значення сприйнятого. У таких дітей звужений обсяг сприйняття, що ускладнює їм орієнтування в малознайомих місцях. Перелічені дефекти сприйняття негативно позначаються на успішності навчання (не дотримуються ліній рядка, виникають труднощі при написанні елементів літер, у поскладовому читанні, в розташуванні предметів у просторі тощо). Для вдосконалення сприйняття слід використовувати корисні заняття з малювання, ліплення, конструювання, спортивні ігри та фізичні вправи.

Вправа «Відгадай і намалюй»

На дотик відгадати фігури, що знаходяться в мішечку (площинні, з картону або фанери), назвати їх, а потім намалювати. Розкладають геометричні фігурки, однакові з тими, що лежать у мішечку. Ви показуєте будь-яку фігуру і просите дістати з мішечка таку ж.

Вправа «З яких фігур?»

Пригадати і назвати предмети, схожі на коло, квадрат, прямокутник трикутник. Закінчити малюнок із заданих фігур.

Вправа «Виклади фігури з паличок»

Спочатку дають дітям зразок, а потім забирають, щоб відтворити фігури по пам'яті.

Яка рука? Потрібно: визначити, якою рукою дівчинка тримає прапорець; в якій руці хлопчик тримає кулю; якою рукою хлопчик тримає ручку.

Що де знаходиться? Потрібно назвати, що зображено в середині, що в лівому верхньому кутку тощо.

Твій шлях. Потрібно розказати, як ти йдеш до крамниці і що де знаходиться (праворуч, ліворуч, позаду, попереду тощо).

Лабіринт. Допомогти зайчику знайти дорогу. Якою дорогою діти йдуть до школи?

Домалюй предмети. Попросити дітей назвати, а потім домалювати предмети, зображені на малюнках. Можна заштрихувати або розфарбувати їх.

Упізнай, що зображено. Перед дитиною лежать картинки, на яких знайомі зображення дано не повністю. Попросити дітей подумати і сказати, що вони впізнали, кому належать ті чи інші елементи зображення.

Ігри та вправи на вдосконалення сприйняття часу

Сприйняття часу особливо складно дається дітям із ЗПР. Тривалість, швидкість, послідовність явищ усвідомлюються ними зі значними зусиллями. В іграх і вправах добре закріплювати уявлення про добу (ранок, день, вечір, ніч), дні тижня, місяці, ввести у словник понять тимчасові слова-поняття: раніше, пізніше, спочатку, потім, до, після.

Вправа «До чого відноситься?»

Узяти картинки із зображенням пори року і картинки із зображенням таких предметів: саней, лиж, човна тощо. Дитина має назвати предмет і підкласти до картинок відповідну пору року.

Вправа «Визначити час»

На табличках зображено: ніч, ранок, день, вечір; на картках зображені ситуації, що відповідають певній частині доби. Пропонується дитині визначити, коли відбувається дія, зображена на картках, і підкласти їх до відповідної таблиці.

Ігри та вправи на вдосконалення сприйняття кольору

Для дітей із ЗПР характерна занижена колірна чутливість. Насилу засвоївши основні насичені кольори (червоний, синій, жовтий, зелений), діти ще довго плутають їхні відтінки. Вони нерідко використовують колір, не відповідний забарвленню реального об'єкту (розфарбовують кішку в синій колір, огірок у червоний тощо), не розуміють, що колір може бути постійною ознакою того чи іншого предмета.

Вправа «Добери відповідну пелюстку»

Перед дитиною кладуть картку із зображенням декількох квіток (ромашка, волошка, мак, соняшник), у кожній з яких бракує однієї пелюстки. Вони додаються окремо. Запропонувати дитині знайти їхню квіточку з урахуванням кольору і форми.

Вправа «Упізнай за кольором»

Пропонуються смужки різного кольору. Потім показати контури предметів (листя, огірок, кавун, волошка, лимон тощо). Дитина має показати смужку відповідного кольору.

Вправа «Чиї сукні висять?»

На малюнку зображені дівчатка, в їхньому волоссі бантики різного кольору. На мотузці висять сукні того ж кольору. Діти мають сказати, кому з дівчаток належить кожна сукня.

Ігри та вправи на розвиток мислення та мовлення

Для дітей із ЗПР найбільш складними є словесно-логічні операції, виконання яких протікає тільки в розумовій площині. Протягом багатьох років педагоги розвивають мислення учнів, піднімаючи його від найдоступніших наочних форм до абстрактних словесно-логічних понять.

Пропоновані нижче ігри і вправи сприяють не тільки активізації розумової та мовної діяльності, а й розвивають такі психічні процеси, як уявлення, пам'ять, увага, емоції, воля.

Виконуючи ці завдання, дитина має знайти схожість і відмінності у предметах і явищах,

порівняти їх на основі виділених ознак, зробити узагальнення, висновок.

Завдання-головоломки

- Склади 2 квадрати із 7 паличок, 2 рівні трикутники із 9 паличок тощо.
- Візьми 9 паличок і склади квадрат і 4 трикутники.
- Дитина має уявити фігуру і здогадатися, як її складати.
- Прибери 2 палички, щоб залишився один прямокутник.
- Склади будиночок із 6 паличок, а потім переклади 2 палички, щоб вийшов прапорець.
- Прибери 3 палички, щоб залишилося 3 таких самих квадрата.
- Прибери 4 палички, щоб залишилося 3 квадрата.
- Переклади 1 паличку і щоб будиночок був перевернутий в інший бік.

Намалюй фігурку, яку потрібно. Увагу дітей слід привертати до відмінних ознак зображених предметів, до їхньої послідовності.

Вправа «Назви одним словом»

Лисиця, заєць, ведмідь, вовк — ... Сир, ковбаса, хліб, масло — ... Ліжко, стілець, диван, крісло — ... Шапка, спідниця, майка — ... Сосна, ялинка, верба, клен — ...

Вправа «На закріплення умінь узагальнювати» (фрукти, овочі, посуд, меблі геометричні фігури тощо), пояснюючи при цьому, чому не підходить.

Вправа «Назви протилежні слова»: тонкий —...гострий — ... чистий — ... гучний — ... низький —... здоровий — ...

Вправа «Закінчи речення»: Влітку тепло, а взимку... Птахи літають, а змії... Восени листя жовте, а влітку...

Ігри та вправи на розвиток пам'яті

Пам'ять дітей із ЗПР можна значно покращити за умови систематичної і цілеспрямованої роботи. Не слід займатися механічним тренуванням пам'яті, заучувати непотрібне або малозрозуміле. Дитина має розуміти те, що їй пропонують запам'ятати. Найбільші можливості для навчання прийомів осмисленого запам'ятовування дає класифікація. Наприклад, у процесі класифікації дитина створює групу «Взуття». Вибирає із запропонованих картинок ті, на яких зображені туфлі, босоніжки, чоботи тощо. Називає їх і дає їм загальну назву — взуття. Через деякий час класифікація йде вже подумки.

Ігри, спрямовані на розвиток пам'яті, сприяють розвитку цілеспрямованого процесу запам'ятовування, розширенню обсягу пам'яті. Діти пізнають раціональні прийоми осмисленого запам'ятовування і пригадування, вчаться встановлювати зв'язки між предметами.

Вправа «Подивися»

Роздають 10 пар картинок, пов'язаних одна з одною за значенням. Треба розкласти картинки у два ряди, уважно розглянути і запам'ятати їх. Через 1 хв. картинки правого ряду прибрати, а лівий — залишити без змін. Попросити дітей, дивлячись на картинки, що залишилися, назвати ті, які прибрави.

Вправа «Що змінилося?»

Пропонують картинку із зображенням 3—4 знайомих предметів і просять їх назвати. Потім — картинку із 7—8 предметами, і дитина має сказати, чи є серед них ті, які були на першій картинці.

Вправа «Слухай і повторюй»

Простукати по столу певну кількість разів і попросити дитину відтворити почуте.

У навчанні дітей із особливими освітніми потребами важливо використовувати конкретні іграшки та матеріали, цікаві для малят; викладати інформацію та завдання невеликими частинами і часто повторювати їх. Педагогічний такт, терпіння та індивідуальний підхід до кожного дають бажаний результат.

Серед переваг, які одержують діти з особливими потребами перебуваючи у групах загального розвитку є покращення їх адаптаційних можливостей: руйнування комплексів, урізноманітнення спілкування. Педагоги, які працюють в інклюзивних групах, мають додаткові можливості для професійного удосконалення, а батьки здорових дітей навчаються краще розуміти своїх дітей, у них формується ціннісне ставлення до життя, підвищується соціальна чутливість.

З досвіду роботи доцільно зазначити: соціальна інтеграція дитини з особливими потребами в середовище дітей з нормальним розвитком є не тільки бажаною, а й обов'язковою умовою його подальшого особистого росту й адекватної соціальної адаптації.

Таким чином, основою для успішної інтеграції дитини в суспільство є не тільки взаємодія спеціалістів і батьків дитини з особливими освітніми потребами, їх критичність, гуманізм, професіоналізм і відповідальність у всій системі стосунків з дитиною, а й дбайливе ставлення до дитини, вияви ласки, тепла, розуміння, почуття емпатії та альтруїзму не тільки з боку дорослих, а й з боку здорових однолітків.

1.2. Взаємодія з батьками у пошуках компромісу залучення дітей з

особливими потребами в освітній простір

Нікого не треба переконувати, що саме сім'я для дитини є середовищем, яке забезпечує її психічний і особистісний розвиток. Усі батьки люблять своїх дітей і вважають, що тільки вони можуть зробити їх щасливими, часто вони змушені долати несподівані труднощі і проблеми у вихованні, помилково керуючись лише покликом серця і бажанням задовольнити свої власні амбіції. У процесі співпраці з батьками дітей з ООП важливо спрямувати свою роботу не лише на інтереси та пріоритети сім'ї, а в першу чергу, на основне завдання — зрозуміти та прийняти дитину такою, якою вона є. Тому адміністрація, вихователі нашого закладу працюють в тісному контакті з родинами дітей з особливими освітніми потребами, під час розробки та реалізації навчальних планів, їх адаптації, організації освітнього середовища тощо.

Із чого починається співпраця? Звичайно, зі знайомства. Щоб забезпечити дитині з особливими потребами активну життєдіяльність у колективі однолітків, педагоги мають знати її особливості, можливості й уподобання. Зустрічі педагогів з батьками допомагають визначитися, якої саме допомоги потребує дитина, отримати вичерпну інформацію про неї. (Додаток 7)

Педагоги, в свою чергу, знайомлять батьків із програмами, їх цілями, розподілом організованої діяльності дітей в групі. Таке партнерство створює умови для ефективного включення дітей з особливими потребами в освітній процес, сприяє досягненню головної мети – успішному особистому розвитку кожної дитини, підготовці її до незалежного життя.

Головне у співпраці закладу дошкільної освіти і родин, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, – це встановлення щирих, довірливих стосунків, що мають базуватися на активній співпраці, взаєморозумінні й толерантному ставленні. За таких умов батьки відчують власну значущість, важливість своєї ролі в адаптації та розвитку їхньої дитини. Формується відчуття причетності до процесу її виховання і навчання, з'являється усвідомлення, що їхня дитина живе повноцінним життям, перебуваючи серед здорових однолітків. Адже батьки є активними учасниками створення індивідуальних програм розвитку дитини. Разом із вихователями вони беруть участь у проведенні бесід, занять, розваг тощо.

Крім того, співпраця з батьками дітей з особливими потребами проявляється:

- Ø індивідуальних, групових, сімейних консультуваннях (Додаток 8)
- Ø організації психолого-педагогічної просвіти батьків з використанням активних методів навчання – рольових ігор, тренінгів тощо (Додаток 9)
- Ø створенні груп підтримки для батьків в умовах закладу дошкільної освіти.

Однією з дієвих форм співпраці є листування вихователів із сім'єю. Таке листування може мати форму щотижневих нотаток, які повідомляють про улюблені види діяльності дитини, її цікаві висловлювання. Батьки охоче заводять індивідуальні зошити розвитку дитини, які щодня оформляються вихователями і передаються батькам додому. На сторінках такого зошита батьки відмічають особливі події, вчинки, висловлювання, фіксують діяльність дитини, що відбувалася поза навчальним закладом. Вихователі, зі свого боку, повідомляють про особливості проведеного дня в групі, взаємодію з однолітками, прояви активності дитини, її успіхи, труднощі й потреби.

Для успішної взаємодії із сім'ями педагогам важливо враховувати такі рекомендації:

- Ø наголошуйте на цінності дитини та необхідності розвитку її сильних сторін;
- Ø намагайтеся зрозуміти батьків, прислухайтеся до їхньої точки зору, приймайте їхню позицію;
- Ø умійте бачити в дитині індивідуальність, незалежно від наявних вад розвитку;
- Ø домовляйтеся з батьками про обмін інформацією про розвиток дитини вдома і в закладі;
- Ø боріться зі стереотипами,
- Ø не жалійте батьків, це заважає ефективній взаємодії;
- Ø спільно вирішуйте проблеми;
- Ø плануйте свою діяльність спільно з батьками;
- Ø переконайте батьків, що їх дитина – найкраща, це не вона інша, а інші ми.

Працівники дошкільного навчального закладу разом з батьками мають сформувати команду,

яка спрямовує зусилля на задоволення індивідуальних потреб кожної дитини. У цій команді батькам відводиться вирішальна роль. Партнерство навчального закладу і сім'ї створює умови для ефективного включення дітей дошкільного віку з особливими потребами в середовище здорових однолітків, освітній процес, розвивальне середовище закладу дошкільної освіти, сприяє гармонійному, всесторонньому особистому розвитку кожної дитини, її соціалізації і підготовці до самостійного життя.

Орієнтуючись на інтереси сім'ї педагоги керуються принципами:

1. Визнання того, що сім'я є елементом стабільності в житті дитини, в той час як педагоги можуть змінюватися.
2. Ефективне співробітництво педагогів з батьками та іншими фахівцями.
3. Регулярний обмін з батьками повною та неупередженою інформацією стосовно їхніх дітей.
4. Запровадження в закладі дошкільної освіти політики та системи послуг, які забезпечують сім'ям необхідну емоційну підтримку.
5. Урахування потреб дітей під час розробки навчально-виховних та інших програм.
6. Заохочення і створення умов для взаємної підтримки батьків.
7. Розуміння унікальності кожної сім'ї, повага до різних методів навчання та виховання дітей, що застосовуються батьками.
8. Турбота про те, щоб послуги, які надаються родинам, були комплексними, скоординованими, гнучкими, доступними і відповідали потребам родини.

Для реалізації поставлених завдань педагоги закладу використовують різні форми роботи (Додаток 10):

- Виконання домашніх завдань;
- Читання спеціальної літератури;
- Конспектування занять, які проводить педагог;
- Демонстрація прийомів роботи з дитиною;
- Реалізація творчих задумів;
- Родинні зустрічі з цікавими людьми;
- Спілкування групами в «VIBER»;
- Спілкування на форумах в соціальних мережах.

Завдяки таким формам роботи педагоги розв'язують завдання корекції деяких форм поведінки батьків, таких як: агресивність, необ'єктивна оцінка поведінки дитини, бажання відійти від труднощів; переорієнтувати батьків з позиції бездіяльності й очікування дива на позицію співдіяльності з дитиною.

У роботі педагога з батьками ми виділяємо чотири основних етапи роботи:

На першому етапі необхідно допомогти батькам усвідомити головне, що їх дитина – перш за все особистість, яка розвивається і формується з особливостями притаманними саме їй.

Другий етап спрямований на залучення батьків до освітнього процесу. Педагог переконує батьків в тому, що саме їх уваги і підтримки потребує дитина.

Третій етап – формування зацікавленості процесом розвитку дитини. Педагоги показують батькам існування маленьких, але дуже важливих для їх дитини досягнень. Вони навчаються відпрацьовувати вдома з дитиною ті завдання, які пропонує педагог.

Четвертий етап характеризується розкриттям можливостей особистого пошуку творчих підходів до навчання й особистої участі батьків в дослідженні її можливостей.

Завдяки такій співпраці батьки займають позицію творчого пошуку щодо реалізації можливостей дитини, підвищення особистої самооцінки у зв'язку з можливістю бачити результати своєї праці. Творча діяльність батьків з дитиною допомагає їм самим, позбутися негативного впливу.

Нажаль одним із чинників, що гальмує інклюзію, визнається неготовність частини батьків, щоб їх здорові діти взаємодіяли із «особливою дитиною». Зокрема можуть прослідковуватись прояви непорозуміння, агресії від батьків стосовно підвищеної уваги педагога до якоїсь окремої дитини, агресії по відношенню до дитини з ООП, яку не розуміють і не хочуть зрозуміти. Виникає чимало запитань: «Чи не буде їх здорова дитина наслідувати поведінку, жести, міміку, тощо, дитини з особливими потребами?», «Як наші діти будуть з ними гратися в одні ігри, займатись на заняттях та проводити певний проміжок часу». Тому важливо організувати зустрічі сімейного клубу, під час якого відбувається обмін досвідом, вироблення загальної думки, створення умови для діалогу між батьками здорових дітей та батьків дітей з особливими потребами, педагогічними працівниками, фахівцями. Мова йде як про батьків, які виховують дитину з особливими освітніми проблемами, так і про батьків, які виступають проти того, щоб їхня дитина виховувалась в одному колективі з такою дитиною. Це і обмін досвідом між батьками та педагогами, батьківські збори, круглі столи, семінари, консультації, тренінги, індивідуальні заняття (Додаток 11).

Під час проведення індивідуальних занять педагоги ставлять за мету навчити батьків спеціальним педагогічним прийомам, які необхідні при проведенні занять з дитиною в домашніх умовах; коригувати внутрішній стан батьків; коригувати взаємини між батьками та дитиною.

Педагогічний такт, терпіння та індивідуальний підхід до кожного дають бажаний результат. Педагоги груп активно залучають батьків до співпраці в кожній віковій групі. Виготовлені скриньки запитання та пропозиції, постійно змінюється тематика консультацій в інформаційних стендах.

Внаслідок проведеного письмового опитування батьків здорових дітей (Додаток 12), з'ясовано, що завдяки спільній роботі адміністрації, педагогів та медичного персоналу, агітації засобів масової інформації, змінюється ставлення батьків до інклюзивного навчання. Більшість респондентів почали позитивно ставитися до ідеї спільного навчання здорових дітей та дітей з особливостями психофізичного розвитку. За декілька років співпраці негативне відношення батьків до здійснення інклюзивного навчання, а саме, перебування в

групі загального розвитку і дитини з особливими освітніми потребами, знизилось від 90% до 1%.

Результатом взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї – є успішна та повноцінна соціалізація дитини з особливими потребами. Педагоги допомагають батькам у вирішенні педагогічних труднощів, оскільки враховують потреби сім'ї та пропозиції щодо взаємодії з дитиною. Сповна враховується індивідуальність дитини, оскільки педагоги, постійно підтримуючи контакти з сім'єю, обізнані з особливостями, звичками свого вихованця, що, в свою чергу, веде до підвищення ефективності освітнього процесу.

Батьківська причетність до навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами безумовно полегшує досягнення цілей, які поставлені перед вихователями (практичний стимул), робить важливий внесок в єдиний процес виховання дитини в сімейному та дошкільному середовищі (педагогічний стимул), також участь батьків є певною формою демократизації та культурної взаємодії (соціальний стимул).

На наш погляд вкрай важливо гармонізувати процес входження «особливої дитини» в новий колектив однолітків, формувати почуття солідарності, згуртованості, відданості. Важливо пам'ятати : соціально компетентною може бути лише емоційно сприйнятлива дитина з розвиненими соціальними почуттями.

Таким чином дотримуючись принципу аксіологічного підходу, діалогу замість байдужості чи взаємозаперечення, в тісній взаємодії та співпраці адміністрації, батьків, педагогів, фахівців ми бачимо, що розвиток дітей відбувається дуже швидко. Вже через незначний час діти з особливими потребами адаптуються до нового дитячого колективу.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ ДИТИНИ З СИНДРОМОМ ДАУНА В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

2.1. Взаємодія між теорією і практикою своєрідний місток цілісного виховання

I. Коротка інформація про дітей з СД

Частота народжуваності дітей з синдромом Дауна в середньому становить 1 випадок на 600-700 новонароджених. Згідно статистики в Україні щорічно реєструються 400-450 дітей із встановленим синдромом Дауна у віці до 1-го року.

Останнім часом кількість дітей з СД значно виросла. Проте не можна стверджувати, що це збільшення пов'язане з негативним впливом зовнішніх факторів. Скоріше за все цю тенденцію можна пояснити тим, що сучасна медична наука зробила значний прогрес у ранній діагностиці подібних патологій, тому більше дітей з ними потрапляють в поле зору лікарів. Симптоми цієї генетичної патології настільки унікальні, що сплутати з якимось іншим генетичним захворюванням неможливо. Діти з синдромом Дауна не схожі на батьків, проте вони схожі один на одного. Більшість симптомів помітно при народженні, а з дорослішанням вони проявляються більш виразно.

- Один із симптомів є затримка розумового (інтелектуального) і фізичного розвитку різного ступеня важкості.

- Порушення росту кісток (низький зріст людей), м'язова гіпотонія, вкорочення пальців .

- Характерно наявність розкоших очей, висунутий назовні язик, приплюснуте обличчя і потилиця.

З часів відкриття синдрому англійським лікарем Джоном Дауном у 1866 році підходи і методи у вихованні та розвитку таких дітей значно прогресували. При належному догляді за дитиною з синдромом Дауна, спеціальному підході в навчанні можна досягти величезних результатів. Вже сьогодні існують приклади, коли діти з синдромом Дауна успішно отримували вищу освіту, знаходили своє місце в суспільстві, ставали кваліфікованими співробітниками компаній, талановитими спортсменами і навіть відомими акторами, наприклад іспанський актор Пабло Пінеда – надзвичайна людина, якій вдалося буквально перевернути суспільну думку з приводу людей з СД. Тому величезною помилкою є відсторонення таких дітей від спілкування і розвитку в колі здорових однолітків. Доведено, що діти з синдромом, які відвідували звичайний садочок, а потім звичайну школу досягли значно більших результатів у соціальній адаптації. Вік дитини від 3 до 6 років має ключове значення для формування правильної моделі поведінки. Діти, які відвідують заклад дошкільної освіти долають проблеми зі спілкуванням і можуть наздогнати здорових дітей майже за всіма показниками розвитку.

1. 2. Створення сприятливої атмосфери для включення дитини з синдромом Дауна в освітній процес

Вивчення особливих потреб виховання та навчання дітей з синдромом Дауна підштовхнуло педагогів нашого закладу розкрити основні організаційно-педагогічні умови включення таких дітей в середовище здорових однолітків, які мають такі складові:

1. Командний підхід

Запорукою успішної реалізації моделі інклюзивної освіти є ефективна співпраця адміністрації, вихователів, логопеда, музичного керівника, відповідних фахівців, батьків та вихованців. В нашому закладі створена своєрідна мережа підтримки – весь педагогічний склад, всі, хто працює з дитиною з СД, допомагають один одному, обмінюються знаннями, намагаються максимально використовувати місцеві ресурси для досягнення головної мети – реалізації дитиною її потенційних можливостей. Адже команда – це група людей, у яких є спільна мета, які співпрацюють, щоб досягти більшого, ніж кожен із них здатен самотужки.

Важливо зазначити, що працюючи в команді необхідно дотримуватись принципів:

- усі рішення стосовно методів роботи з дитиною приймаються колективно;
- члени команди несуть колективну відповідальність за досягнуті результати;
- батьки є рівноправними членами команди;
- всі члени команди мають рівний статус і вважаються однаково важливими;
- знання та вміння різних фахівців інтегруються під час розробки та реалізації плану роботи з дитиною.

Лише такий підхід допоможе у вирішенні складного завдання – створенні особливих емоційно-когнітивних установок щодо «особливої дитини», емпатійно-тактової взаємодії учасників освітнього процесу.

2. Задоволення індивідуальних потреб дитини

Педагогами нашого закладу здійснюється комплексний психолого-педагогічний супровід кожної дитини, яка має особливі освітні проблеми. Реалізація якого передбачає:

1. Поетапне впровадження інклюзивної освіти, проведення необхідних психосоціальних та педагогічних заходів (Додаток 13):

-тестування та анкетування педагогів та батьків на предмет готовності до здійснення інклюзивного навчання;

-вивчення особливостей сім'ї, в якій виховується дитина;

-психодіагностичний етап (діагностика рівня розвитку дітей, виявлення індивідуальних особливостей психічного, фізичного, інтелектуального розвитку; рівня розвитку психічних процесів; діагностика соціальної зрілості, інтелекту, стилю взаємодії педагогів і батьків з дитиною);

-психолого-педагогічне спостереження за особливостями соціальної взаємодії дітей;

1. Оформлення документації для здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини з СД (Додаток 14):

-банк даних дітей відповідно до особливостей та наявних порушень;

-картка здоров'я і розвитку дитини;

-психологічної картки індивідуального розвитку дитини;

-соціальний паспорт сім'ї, в якій виховується дитина;

-щоденник спостереження за дитиною в навчальному закладі;

-щоденник спостереження за станом здоров'я, поведінкою дитини вдома.

1. Розробка та затвердження індивідуальних програм навчання і розвитку з рекомендаціями для педагогів і батьків, розроблених за участі фахівців (лікаря, психолога, учителя-логопеда, музичного керівника).

2. Створення власної навчально-методичної та інформаційної бази, а саме:

-банк даних навчальних і виховних програм (навчальні програми інклюзивного характеру призначені для дітей з особливими освітніми потребами);

-механізму збереження, отримання оперативної інформації про рівень здоров'я, навчання і розвитку дитини з особливими потребами.

1. Моніторинг результативності, який передбачає застосування наступних методів:

-дидактичного (вивчення результативності різних сторін навчально-виховного процесу);

-виховного (прослідковування ефективності цього процесу, системи взаємостосунків його учасників);

-управлінського (характер взаємостосунків на різних управлінських рівнях в системі: «керівник - педагогічний колектив», «керівник - діти», «керівник - батьки»);

-соціально-психологічного (спостереження за системою колективно-групових взаємовідносин, за характером психологічної атмосфери педагогічного колективу, психологічного стану дітей, батьків);

-медичного (спостереження динаміки стану здоров'я дитини з СД).

1. Виявлення і прогнозування можливих проблем, серед яких можуть бути наступні:

-виникнення опору новому середовищу з боку дитини, для зняття якого потрібно включати розробку додаткових освітньо-виховних ресурсів;

-виникнення внутрішніх і зовнішніх конфліктів між педагогом і дитиною, педагогом і батьками внаслідок роботи із проблемою «особливої дитини».

1. Розробка шляхів корекції можливих негативних наслідків:

-планування резерву часу для перегляду спланованих форм, методів, прийомів роботи з дітьми та їх батьками;

-ґрунтовне пояснення батькам і педагогам переваг інклюзивної освіти;

-реорганізація індивідуальних психолого-педагогічних програм супроводу дітей, які виявляють відповідні проблеми; відстеження результативності впроваджених змін.

В роботі з дітьми з синдромом Дауна, ми реалізуємо такі форми та методи роботи:

ï Організована пізнавальна діяльність. Це може бути, наприклад, бібліотерапія, спостереження та повторення дій звичайних дітей (наслідування).

ï Самостійна діяльність. Здатність дитини займатися якоюсь справою самостійно протягом навіть короткого часу, що є ознакою інтересу до гри, а отже, і великого кроку вперед у психічному розвитку.

ï Корекційно-розвивальна робота. Соціально-психологічний театр.

ï Корекційно-психологічна робота. А саме, розгляд цікавих ілюстрацій, іграшок, аутотренінги, пісочна терапія. Важливим методом як засіб корекції емоційних відхилень, страхів, рухових і мовленнєвих розладів є музикотерапія.

ï Ігрова діяльність. Наприклад, сюжетно-рольові ігри, ігри на імітацію.

ï Комунікативна діяльність. Використання різних видів комунікативних інтерактивних технологій, мультимедійних засобів, ігор, логопедичні хвилинки.

ï Трудова діяльність та уроки практичного життя.

ï Соціальна адаптація.

ï Маніпулятивна діяльність. Ігри для розвитку дрібної моторики (пальчикові ігри, самомасаж, робота з папером, малювання, ігри з різними предметами та матеріалами),

ліплення, конструювання, дидактичні ігри.

Ї Важливим методом як засіб корекції емоційних відхилень, страхів, рухових і мовленнєвих розладів є музикотерапія. В роботі з дітьми з синдромом Дауна використовуємо як рецептивну (пасивну), інтегровану (синтез музичного та наочно-зорового сприймання), активну (сприяє профілактиці дихальних захворювань, лікуванню вроджених дефектів) та танцювальну терапію.

Ї Свята і розваги.

В групах, де виховуються діти з СД, вихователі створюють доброзичливу, невимушену атмосферу, визначаючи унікальність, екзистенціальність кожної дитини. Педагоги намагаються створити сприятливе соціальне та розвивальне середовище, що є однією з вихідних умов розв'язання проблем інклюзивної освіти.

Посмішка дитини, її погляд, відгук на звернення, дотик її руки, емоційний контакт – найкраще свідчення майстерності педагога.

2.2. Партнерство взаємодопомоги у вихованні та навчанні дитини з синдромом Дауна

Усі діти з синдромом Дауна мають певний ступінь проблем із навчанням. Зазвичай вони досягають певних успіхів у більшості сфер розвитку, але з деяким уповільненням. Діти суттєво відрізняються в тому, наскільки швидко вони навчаються тягнутися за предметами, сидіти, стояти, ходити, спілкуватися, говорити або читати. Деякі аспекти розвитку формуються швидше, ніж інші. Але досвід нашої роботи з такими дітьми показав – важливо те, що дитина, нехай власними темпами, але просувається вперед, а не те, наскільки швидко це відбувається.

Педагогічна робота насамперед починається з встановлення контакту, залучення дитини до стереотипної діяльності, перетворення її на гру, що уможлиблює спільну діяльність та активне сприйняття світу.

Навчаємо дитину з синдромом Дауна граючись

Гра є першим і, мабуть, найважливішим способом допомогти дитині навчатися. Усі діти навчаються, граючись і досліджуючи навколишній світ. Діти з синдромом Дауна навчаються в той самий спосіб, як і інші діти, але часто вони потребують більшої допомоги в процесі гри. Необхідно стати для дитини «партнером у грі» – покажіть, як гратися з іграшками, що робить іграшка, як можна зробити так, щоб вона створювала звуки, рухалася, як її зібрати чи розібрати, як заховати іграшку, а потім її знайти. Демонструючи дитині, які цікаві речі можна робити з іграшкою, ви не даєте дитині призвичаїтися до однакових повторюваних процесів гри. Виконуйте дії з іграшкою по черзі. Спостерігаючи за дитиною з синдромом Дауна ми помітили, якщо під час спільної гри встановити емоційний контакт з дитиною, є можливість розпочинати розвиток навичок взаємодії у більш формальній навчальній ситуації. Радимо використовувати структуровані ігри.

Діти з синдромом Дауна зазвичай потребують більше повторювань, ніж інші, перш ніж вони запам'ятають і виконають завдання. Для дитини буде корисним, якщо ви розділите завдання або гру на невеличкі кроки та покажете дитині, як виконувати кожен крок.

Пропонуємо ігри на складання та розкладання різних пірамідок.

Ці ігри дають серйозну роботу дитячому інтелекту - відбувається практичне порівняння предметів за величиною та кольором у процесі розв'язання певного завдання. Спочатку слід запропонувати дитині нанизання на стержень кільця одного кольору і величини. Дорослий нанизує одне кільце і заохочує дитину зробити те ж саме з другим таким самим кільцем. Усі дії дитини треба супроводжувати похвалою, виражати радість після успішного виконання і тим самим підносити настрій дитини, заохочувати, створювати емоційно піднесену атмосферу, що дуже важливо для дитини з синдромом Дауна. Може статися таке, що дитина, незважаючи на заохочення, не повторює дію, виконану дорослим. Тоді можна взяти дитячу ручку в свою, і керуючи нею, разом нанизати ще одне кільце на стержень. Повторивши кілька разів таку дію з дорослим разом, дитина зможе виконати її сама. Як тільки нанизання кілець одного кольору і величини стане легкою і звичною справою для дитини, час переходити до кілець більших і менших одного кольору і нанизання їх, чергуючи.

Необхідно звернути увагу дитини, що є більше і менше кільце. Дорослий нанизує їх на стержень і дає дитині в руки два таких самих, заохочуючи його повторити пророблені дії. Як тільки всі кільця будуть таким чином нанизані, пірамідку розбирають і просять дитину зібрати все, як було. Ще складніше буде нанизувати кільця конічної пірамідки, які поступово зменшуються. Тут, спочатку, розбираючи пірамідку на кільця, треба постійно підкреслювати, що "це - зовсім маленьке, а тепер - більше, ще більше... ось зовсім велике". Якщо зняті кільця покласти в послідовний ряд, то дитині їх буде і легше нанизати у послідовному порядку. Як тільки вона навчиться легко це виконувати, кільця треба перемішати, щоб довелося вибирати потрібні.

Ігри на знайомство з об'ємними та площинними геометричними фігурами

Почати знайомство з об'ємними геометричними фігурами дитину з синдромом Дауна рекомендуємо під час класичних ігор, які розробили видатні педагоги світу Сеген, Марія Монтессорі. Це надзвичайно цінні для розвитку дитини вправи. В кришці коробки є отвори форми квадрата і кружечка відповідно до кубика та кульки, які знайдуться серед іграшок. Обов'язкова умова, щоб кожна фігурка могла пролізти тільки у свій отвір. Якщо отворів і фігурок різної форми зробити більше, гра стане цікавішою і складнішою. Граючись самостійно, дитина спочатку примірятиме до кожного отвору різні фігурки, аж поки не знайде відповідної, такої, що пройде в отвір. Це - шлях проб і помилок, з якого починається навчання. Також можна привернути увагу дитини до форми отвору і відповідної фігурки. Для цього дорослий обводить пальцем форму отвору фігурки, показуючи її, і вкидає фігурку в отвір. Потім пропонує повторити те ж саме. Пройде певний час і дитина вже одним поглядом оцінюватиме, яку фігурку, в який отвір треба вкидати, і робитиме це впевнено, цілеспрямовано. Значить, увесь складний процес розглядання форми фігурки та отвору, порівняння їх відбувається швидко, як кажуть психологи, на рівні зорового співставлення.

З площинними геометричними фігурками знайомство дитини з синдромом Дауна можливо в іграх з фігурними вкладками, використовуючи досвід педагога Б.П.Нікітіна. Існує безліч таких вправ, найпростішими з них будуть з кругом, квадратом, трикутником, овалом.

Наприклад, вправу: заповнення отворів панелі цілими фігурами. Дитині пропонують вкласти в отвори на панелі фігурки, яка куди підходить. Можливо, дитина з синдромом Дауна, не зможе відразу самостійно такі дії виконати, дорослий сам бере фігурку і питає: "Покажи, куди ми її покладемо". Після того, як всі фігурки будуть вкладені, дорослий знов висипає їх

на стіл і просить дитину самостійно виконати завдання.

Ще складнішим буде завдання зібрати вкладку з кількох частин та заповнити нею відповідний виріз на панелі. Найпростішим з таких завдань буде складання квадрата з двох прямокутних трикутників, рівнобедреного трикутника з двох прямокутних трикутників. Треба тільки мати на увазі, що всі ці завдання, які не становлять великих труднощів для звичайних дітей, для діток з синдромом Дауна, вправи, розвиваючи здатність дитини орієнтуватися в різних формах та їх поєднанні, потрібно починати з найпростішого і поступово переходити до більш складного, після того, як попереднє вже буде виконуватися без труднощів.

Слідуючі вправи - заповнення отворів у панелі фігурками, які складаються з двох симетричних частин, чи заповнення отворів у панелі фігурками складної форми.

Ігри на орієнтування в різних ознаках предметів

Розвивати здібність орієнтування в різних ознаках предметів рекомендуємо за допомогою таких вправ:

1. Розпізнавання кольорів

Дорослий розкладає перед дитиною різнокольорові фігурки якоїсь певної форми (квадратики чи кружечки і т. д.). Із такого самого другого набору фігур дорослий бере по черзі кожен і просить дитину знайти таку ж серед своїх фігур. Так по черзі перебираються всі фігури.

З нашого досвіду помічено, що в дітей з синдромом Дауна можуть виникати труднощі в розпізнаванні кольорів, тому педагоги нашого закладу виготовили авторську дидактичну гру «Різнокольоровий світ навколо мене». (Додаток 15) Використовуючи метод пісочної терапії, діти з особливими освітніми потребами знайомляться з кольорами, «розмальовують світ навколо себе» за допомогою кольорового піску. Як показав досвід, успішним є поєднання цієї гри з музикою. Діти відчують настрій в музиці і на підсвідомому рівні визначають колір. А також «розповідають» про свої проблеми, демонструючи свої страхи, мають можливість позбутись їх, зняти емоційне напруження.

1. Класифікація предметів

Наступним кроком в навчанні для дитини може бути найпростіша класифікація: за кольором, за величиною, за дотиком. Важливо для дитини з синдромом Дауна навчитися сприймати форму та величину предметів не тільки зором, але й дотиком, уміти співвіднести сприйняте різними органами чуттів.

В міру того, як дитина навчатиметься орієнтуватися в ознаках предметів, звикатиме до цілеспрямованої гри з ними під час спеціально організованих занять, вона ставатиме дедалі самостійнішою і працювати з нею буде легше.

Ігри на розвиток сприйняття предметів та розміщення їх у просторі

Ми радимо, наприклад, такі: складання цілого з двох частин (найпростіше завдання). Перед дитиною кладуть розрізане на 2 частини зображення зрозумілого їй предмета, наприклад, тварини, іграшки і просять скласти ціле. Наборів деталей різних зображень треба мати багато: з більшою кількістю частин (3-4 частини і більше). Можливо, що дитина не зуміє

скласти ціле зображення з деталей за уявленням. Допомогою їй буде зразок: ціле зображення, тотожне тому, яке потрібно скласти з частин.

Наступним завданням буде: складання цілої фігури з частин за розкресленим на відповідні частини зразком. Завдання виконується так само, як і попереднє, але зразок розкреслюють на окремі деталі. Завдання можуть бути і ускладненими, якщо до частин зображення додати зайві деталі або скласти одночасно два зображення – більше і менше. Перед дитиною розкладаються деталі більшого і меншого зображень, розрізаних на однакові частини, і просять скласти відповіді дві фігури. Замість частини зображення можна показувати ціле, але з невідповідними деталями, наприклад, зображення тварини, у якої одна частина тіла належить іншій тварині (кінь з коров'ячими, оленячими рогами), або є щось зайве (чотиринога курка). Завдання – знайти помилку та виправити її. Виконання таких вправ добре тренує спостережливість, уявлення, здатність аналізувати зображення предмета, а також розширює знання дитини про навколишній світ.

Досвід показує, що дітям з синдромом Дауна дуже важко дається засвоєння понять, що означають напрямки, положення у просторі відносно інших предметів: “на”, “під”, “збоку”, “зверху”, “ззаду”, “спереду”, “зліва”, “справа”, “поряд”.

Тому ми рекомендуємо таку вправу: уважно переглянути, як покладені предмети – наприклад, кольорові кружечки, а потім відвернутися і не дивитися. Тим часом змінюється порядок чергування кольорових кружечків. Подивившись знов, дитина повинна сказати, що змінилося. Гра буде цікавішою і складнішою, чим більше різноманітних зображень розміщується одне відносно одного.

Можна аналізувати цілі композиції, наприклад: будиночок, біля нього ростуть квіти, біля будиночка стоїть дівчинка, поряд сидить собачка. Змінюючи композицію, можна щось додати або забрати, змінити порядок розміщення, величину предметів, колір і т. д.

Просторова уява дітей особливо добре тренується, якщо в різному порядку розміщувати іграшки, дитячі меблі. Наприклад: на стільничку сидить лялька, під стільчиком стоять черевики, зліва від стільця лежить м'яч. Дитині пропонують відвернутися, а тим часом перекладають м'яч справа на ліво. Дитина повинна сказати, як було раніше і як стало. Треба домагатися, щоб вона не тільки практично показувала, що змінилося, а й називала, що додати або забрати, змінити порядок розміщення, величину предметів, колір і т. д. Дитині з синдромом Дауна в цих вправах допомагає внутрішнє прагнення до порядку.

Отже, ознайомлення з величиною, кольором, формою предметів, уміння складати ціле з частин, має велике значення для закладання добрих підвалин подальшого розвитку дитини. З чуттєвого пізнання беруть початок усі наступні надбання і розуму, і почуттів. Тому опора на сприймання багатобарвності навколишнього життя повинна супроводжувати і наступне, більш опосередковане пізнання світу.

Наслідування як засіб набуття соціалізації дитини з синдромом Дауна

Гра з іншими дітьми, спостереження та наслідування інших дітей – це не тільки допомога в навчанні та розвитку навичок мовлення, а і соціалізація в колективі дітей. Вивчаючи особливості дитини з синдромом Дауна, ми виявили певні характерні особливості їхнього розвитку, зумовлених цим синдромом. Більшість дітей із СД навчаються в процесі соціальної взаємодії в дитячому колективі, з членами родини та друзями та отримують від цього задоволення. Вони добре розуміють необхідні аспекти соціальної та емоційної сфер, і

більшість дітей спроможні сформувати поведінку, що відповідає їхньому віку, якщо цього очікують від них і заохочують їх у цьому.

Соціальна взаємодія – одна із сильних сторін «картини розвитку» дітей з цією генетичною патологією. Загалом діти з синдромом Дауна навчаються візуально. Це означає, що такі діти схильні ефективно навчатися, імітуючи інших людей, або повторюючи за ними.

Проте під час спільних ігор з іншими дітьми, в дитини з СД може виникнути нерозуміння ситуації, неприйняття загальноприйнятих дій, з точки зору її власного життєвого досвіду, тоді вона прагне сховатися від оточуючих в свій особливий світ. Тому для такої дитини дуже важливо організувати в груповій кімнаті куточок усамітнення – прозорий, але здатний поставити незриму стіну перед незрозумілим світом. І, коли внутрішні протиріччя згаснуть, дитина знову спілкується з дітьми, поступово навчаючись краще контролювати власні імпульси.

Підтримуйте, хваліть дитину та намагайтеся уникати її засмучення, переконуючись, що більшість часу вона отримує задоволення від того, що грається з іграшками. Таких дітей дуже засмучує, коли вони намагаються зробити щось, а це виходить за межі їхніх можливостей. Дитина може відчувати розчарування, намагаючись грати з іграшками, що потребують точних рухів пальцями. Це розчарування може проявлятися в тому, що вона кидає іграшки або стукає ними. Коли дитина засмучується, для неї може бути доволі важко вийти з такого стану. Послухати музику, потриматися за руки, пострибати та потанцювати – все це гарні способи подолати засмучення. Але не нав'язуйте себе, йдіть за дитиною, корегуйте емоційний стан обережно, дитина сама направить в необхідний напрямок, тільки будьте уважні до дрібничок у поведінці дитини. Діти з синдромом Дауна люблять ласку, не жалійте її, а створюйте атмосферу любові та захисту. Вони зовсім не прагнуть бути першими за будь-яку ціну, навпаки, дуже відверті та щирі.

Навчаємо дитину з синдромом Дауна спілкуванню

Для дитини з синдромом Дауна велике значення має навчання спілкуванню. При відносно хорошому розумінні звернених до нього слів, у дитини визначається значне відставання розмовної мови. На мову дітей з синдромом Дауна, як вже визначалось, впливають особливості анатомічної будови мовного апарату, нейрофізіологічні і медичні фактори, особливості пізнавальної сфери, все це створює додаткові складності при формуванні чіткої звуковимови, відбивається на характеристиках голосу і мови.

Запропоновані рекомендації та вправи, підібрані логопедом, дозволять стати підґрунтям для розвитку навичок розмовної мови.

Основну увагу слід приділяти тренуванням і зміцненню м'язів губ, язика,

м'якого піднебіння, отримання навиків мовного дихання. Займаючись з дитиною потроху з самого дитинства, роблячи це на тлі яскравих емоцій, ви зможете компенсувати природні дефекти дитини з синдромом Дауна і покращити якість вимовних слів.

Лепет є основним умінням для розвитку мови, він зміцнює механізм артикуляції і робить його рухливим. Хоча лепетання дітей з синдромом Дауна і схожий на лепет звичайних дітей, але він менш тривалий і частий, потребує постійної стимуляції і підтримки дорослих. Те, що діти з синдромом Дауна менше лепечуть, має, на думку вчених, дві причини. Перша пов'язана з притаманною цим дітям слабкістю мускулатури, яка поширюється і на мовний

апарат; інша – обумовлена тим, що через фізіологічні особливості будови слухового апарату, а також часті вушні інфекції діти з синдромом Дауна майже не чують власного голосу. Це перешкоджає тренуванню окремих звуків і включенню їх у слова. Тому рання діагностика порушень слуху має стратегічний ефект для подальшого мовного та психічного розвитку дитини.

Вправи, які допоможуть дитині з СД почути власний голос

Встановіть зоровий контакт з дитиною (відстань 20-25 см), розмовляйте з нею, кажіть: «а», «ма-ма», «та-то». Посміхайтесь, кивайте, спонукайте дитину бути уважним. Потім зробіть паузу, щоб дати можливість проявити реакцію. Спробуйте вести з нею діалог, у процесі якого ви і дитина обмінюєтеся реакціями. Будьте ініціативні. Коли дитина лепече, не перебивайте її, а підтримуйте, зберігаючи з нею контакт. Коли дитина припиняє лепетати, повторіть за нею звуки і спробуйте знову «розговорити» її. Варіюйте голосом. Експериментуйте з тоном і гучністю. З'ясуйте, на що дитина реагує найкраще. Подібні заняття необхідно проводити кілька разів на день по 5 хвилин.

Найкраще починати з самого народження і продовжувати в різних формах, поки дитина не навчиться говорити. Цей прийом можна використовувати і при розгляданні предметів або картинок. Необхідно спонукати дитину доторкатися до них. Спочатку дитина плескає по них. Це нормальна реакція, яку не можна припиняти. Якщо дитина показує вказівним пальцем – це результат більш просунутого розвитку. Головна мета – спонукати дитину лепетати. Називайте предмети і картинки, заохочуйте її до повторення окремих звуків слідом за вами.

Наступний крок після белькотіння – розвиток артикуляційної мови. Якщо лепет не переходить спонтанно в мову, то завдання батьків, педагога, логопеда, полягає в її формуванні. Велику роль у цьому відіграє імітація, або наслідування. Як показує практика, діти з синдромом Дауна не імітують мимохідь. Дитину необхідно вчити спостерігати і реагувати на те, що вона бачить і чує. Навчання наслідуванню – це ключ до подальшого навчання.

Розвиток імітаційних здібностей починається з наслідування простим діям дорослого. Для цього посадіть дитину за стіл або на дитячий стільчик. Сядьте навпроти неї. Переконайтеся, що між вами є зоровий контакт. Скажіть: «Постукай по столу!» Продемонструйте дію і скажіть в певному ритмі: «Тук, тук, тук». Якщо дитина реагує, нехай навіть слабко (можливо, спочатку тільки однією рукою), порадійте, похваліть її і повторіть вправу ще два рази. Якщо дитина не реагує, візьміть її за руки, покажіть, як потрібно стукати, і скажіть: «Тук-тук-тук». Коли дитина це опанує, можна використовувати інші рухи, наприклад, тупання ногами, розмахування руками й т.п. У міру розвитку наслідувальних здібностей основні вправи можуть бути доповнені пальчиковими іграми з простими римуваннями. Не слід повторювати один і той же рух більше трьох разів, так як він може набриднути дитині. Краще повертатися до виконання вправ кілька разів протягом дня. Це правило поширюється і на всі завдання.

Щоб стимулювати імітацію мовних звуків, можна виконувати такі вправи:

Подивіться на дитину. Поплескайте себе по відкритому роті, щоб вийшов звук «уа-уа-уа». Поплескайте рукою по губах дитини, щоб спонукати його видати такий же звук. Для подальшої демонстрації піднесіть його руку до ваших губ. Сформуєте навик, лоскочучи дитині її ротик і вимовляючи звук.

Повторення голосних звуків А, І, О, У сприяє імітація моторних реакцій.

Звук А. Покладіть вказівний палець на підборіддя, опустіть нижню щелепу і скажіть: «А».

Звук І. Скажіть «І» , розтягнувши пальцями куточки рота в сторони.

Звук О. Вимовте короткий , чіткий звук «О» . Зробіть значок «О» середнім і великим пальцями , коли вимовляєте цей звук .

Звук У. Скажіть довге перебільшене «У» , згорнувши руку в трубочку, піднесіть до рота , і відводьте її при проголошенні звуку. Не забувайте кожного разу хвалити дитину. Іноді може знадобитися кілька днів, перш ніж у неї почне виходити. Якщо малюк не повторює, не примушуйте його. Перейдіть до чого-небудь іншого. З'єднайте імітацію мови з іншого імітацією, яка доставляє дитині задоволення.

Великий вплив на якість голосу має правильне дихання.

У дітей з синдромом Дауна дихання поверхневе і здійснюється переважно через рот, так як часті застуди ускладнюють дихання носом. Крім того, м'який язик великих розмірів не вміщається в ротовій порожнині. Тому, крім профілактики простудних захворювань, необхідно тренувати дитину закривати рот і дихати носом. Для цього губи дитини зводяться разом легким дотиком, так що вона закриває рот і якийсь час дихає носом. Натисканням вказівного пальця на ділянку між верхньою губою і носом досягається зворотна реакція – відкриття рота.

Щоб утворювати достатній повітряний струм сприяють вправи на видування повітря, які також спираються на вміння дитини імітувати . Завдання виконуються в невимушеній ігровій формі . Слід підтримувати будь-які старання дитини, поки вона не почне робити правильно.

Пропонуємо виконувати наступні вправи: дути на висяче пір'я або інші легкі предмети; грати на губній гармошці, виробляючи звуки при вдиху і видиху; здувати пір'я, вату , розірвані паперові хусточки , м'ячики для настільного тенісу; задувати сірник або вогонь свічки; грати на іграшкових трубах і флейтах, надувати згорнуті паперові змійки, кульки; дути через трубочку в мильну воду і пускати бульбашки; приводити видуванням повітря в рух паперові кораблики і плаваючі іграшки у вигляді тварин; дути через трубочку і цим приводити в рух пір'я і шматочки вати; надувати мильні бульбашки; голосно видихати або гарчати; дути на дзеркало або скло і малювати там що-небудь. Ці та інші вправи можуть змінюватися в різних ігрових формах відповідно з віком дитини.

Особливо важливі для дітей з синдромом Дауна вправи на покращення рухливості язика, так як нормальна моторика язика – це передумова для правильного смоктання, ковтання і жування, а також мовлення.

При масажі язика, край язика поперемінно ліворуч і праворуч придавлюються вказівними пальцями до тих пір, поки не виникає зворотньої реакції. Темп зміни залежить від швидкості реакції у відповідь. Обережними рухами вказівного пальця можна ворухити кінчик язика вправо і вліво, вгору і вниз. Схожі рухи викликає легке лоскотання трубочкою для пиття або зубною щіткою.

В своїй роботі з дитиною з синдромом Дауна, вчитель-логопед використовує такі вправи для розвитку рухливості язика : облизувати ложку (з медом, варенням та ін); мазати медом

або варенням верхню чи нижню губу, лівий або правий куточок рота, щоб дитина облизувала кінчиком язика; рухаючи язик в роті, наприклад, поперемінно ховати язик за праву, за ліву щоку, під верхню чи нижню губу, клацати язиком, чистити язиком зуби; голосно клацати язиком (язик при цьому залишається за зубами); захоплювати зубами пластмасовий стаканчик, покласти в нього гудзики або кульки і, потрясти головою; закріпити гудзик на довгій мотузці і пересувати його зубами з боку в бік. Вправи для розвитку рухливості щелеп та язика включають до артикуляційних ігор, що імітують різні звуки або дії (кішка облизується, собака скалить зуби і гарчить, заєць гризе морквину і т.д.).

У дітей з синдромом Дауна знижена рухливість піднебінної фіранки, що виражається в гугнявості і хриплості голосу. Гімнастику для піднебіння можна комбінувати з простими рухами: «аха» – руки з розмахом піднімаються вгору, «аху» – стукати руками по стегнах, «Ахайя» – стукати руками по колінах, «АХО» – сильно тупнути однією ногою. Такі ж вправи проводяться зі звуками «п», «т», «к». В тренуванні піднебінної фіранки сприяють ігри з м'ячем з вигуком окремих звуків: «аа», «ат», «апа» і т.п. Корисно демонструвати природні звуки (кашель, сміх, пирхання, чхання) і мотивувати наслідування дитини. Можна використовувати ігрові вправи на повторення: вдихнути і видихнути на « м »; дихати на дзеркало, скло або в руку; видихати через вузьку щілину між верхніми зубами і нижньою губою; вимовляти звук «н» із затиснутим носом; при видиханні переходити від «п» до «т». Важливе значення мають тренування шепотіння.

Розвитку розмовної мови сприяє ситуаційне використання слів. Слід називати ті предмети, які найбільш актуальні дитини. Наприклад, якщо дитина хоче печиво, то, показуючи на нього, потрібно запитувати: «Печиво?» І відповідати: «Так, це печиво». Треба використовувати мінімальну кількість слів, говорити повільно і чітко, повторювати одне і те ж слово кілька разів. Бажано, щоб артикуляційні рухи губ дорослого потрапляли в поле зору дитини, викликали бажання імітувати їх.

Розвиток в дитини з синдромом Дауна дрібної моторики

Основа людської діяльності – це дрібна моторика, яка відповідає за координацію рухів. Рухова активність, розвиває людину. Здатність говорити і бачити – це практично невід'ємна частина життя людини. Діти з синдромом Дауна розвиваються так само, як і звичайні діти. З однією лише різницею – вони розвиваються повільніше.

Дитина з синдромом Дауна, на перших стадіях свого розвитку, замість рухів кистю руки, користується рухами плеча і передпліччя. З часом у малюка формується фіксація зап'ястя, щоб виконати певну дію – він утримує долоню у потрібному положенні. Якщо тонус знижений, дитині буде легше зафіксувати зап'ястя, розташувавши кисть руки (вгору великим пальцем) на твердій поверхні. При цьому будуть працювати вказівні, великі і середні пальці рук, в той час, як мізинець і долоня будуть забезпечувати стабільність. З часом виробиться уміння рухати зап'ястям руки в різних площинах.

Створення умов для різноманітної маніпуляції з предметами для таких дітей має велике значення в педагогічній практиці.

Наша авторська гра «Чарівна скринька» створена для роботи педагога як з групою дітей, так і для індивідуальної роботи з дитиною з особливими освітніми потребами. Діти з синдромом Дауна отримують велике задоволення від асоціативно-образної роботи, створюють власні картини з «фарб» (мушлі, крупи, макарони, шкарлупа, горіхи, фісташки та ін.). А «сухий акваріум» допомогло вирішувати більшість педагогічних, виховних,

корекційних завдань в роботі з такими дітками.

Розвивати дрібну моторику також можна за допомогою ігор, під час їжі, образотворчого мистецтва та конструювання (ліплення і аплікація). Такі види діяльності формують готовність до розвитку здібностей дрібної моторики – розвивається почуття рівноваги, з'являється координація рухів "око-рука" взаємозв'язок руху рук. З розвитком більш складного захвата формується стабільність і обертальність руху зап'ястя, тобто здатність дотягнутися до певного предмета, взяти, а потім утримувати його.

Вправи для розвитку дрібної моторики за допомогою образотворчої діяльності – перший щабель формування обхвату долоні. Олівець, фломастер або крейду дитина повинна тримати в кулачку навскоси. При цьому робочий кінець повинен бути направлений до мізинця, а великий палець - вгору. Цей обхват зручний для навчання малюванню і підійде для образотворчої діяльності на горизонтальній поверхні. Малюючи, треба рухати від плеча всією рукою.

На першому етапі дитина малює "зернятка" на аркуші паперу, розташованому на горизонтальній поверхні залишаючи точковий слід. Друга ступінь формування обхвату долоні, коли дитина вчиться малювати вертикальні лінії, зображуючи промінчики сонечка або дрібний дощ на вертикальній поверхні. Приблизно до двох - п'яти років у дітей з синдромом Дауна формується долонно-пальцевий обхват. Застосовується він на вертикальній поверхні. Крейду потрібно затиснути в долоні навскоси, при цьому робочий кінець крейди затиснутий між великим, вказівним і середнім пальцями. Малювати слід вертикальні і горизонтальні лінії. Так само вчимося малювати круглі каракулі, при яких удосконалюється навичка долонно-пальцевого обхвату.

Пучковий обхват – вміння брати предмет великим, вказівним і середнім пальцями, утворюючи пучок, у дитини з синдромом Дауна починає формуватися з 5 до 8 років. А в інших випадках, він може використовуватися починаючи з 3 років (у більш простих видах діяльності, разом з вищевказаними обхватами). Для того, щоб було нескладно перейти з долонно-пальцевого обхвату до пучкового, можна використовувати коротку крейду, яку не дається обхватити долонею. Кисть при малюванні слід тримати вертикально і виконувати роботу способами торкання.

«Пінцетний» обхват» – обхват з'являється у дитини з синдромом Дауна після 6-8 років. При цьому обхваті дитина починає брати і утримувати предмет, затиснувши його подушечками великого і середнього пальців. Цей обхват може застосовуватися дитиною при створенні різних аплікацій з кольорового паперу.

Для розвитку дрібної моторики рук допоможе ліплення з застосуванням обхвату долоні: потрібно розім'яти пластилін на столі, роблячи з нього так звані "ковбаски", а потім покатати між долонями. Наступне – це скочування кульки з пластиліну так само на столі, потім – між долонями, що збільшує навик тримати і фіксувати зап'ястя без опори на що-небудь.

Практично у всіх дітей з синдромом Дауна, погано сформовані навички дрібної моторики, які ускладнюють формування захвату і втримання предметів. Всі ці вправи для розвитку дрібної моторики, дитина охоче приймає, тому що імітація простих рухів, необхідних при занятті ліпленням, малюванням та аплікацією приносить масу задоволень.

Нами помічено, що діти з синдромом Дауна схильні до довгострокової гарної пам'яті, тож

вони достатньо добре зберігають засвоєну інформацію та навички. Проте їхня короткострокова або робоча пам'ять часто не досягають очікуваного рівня. Діти, зокрема, можуть мати труднощі з короткостроковим зберіганням почутої інформації. Це може спричиняти ефект доміно та уповільнювати темпи опанування мови. Заохочуйте дитину реагувати та взаємодіяти з вами у перші місяці його життя своєю жвавою, активною та чутливою поведінкою. Повторюйте речі частіше, ніж звичайно. Такі ігри, як хованки, є корисними, бо вони самі по собі передбачають повторення і приносять задоволення. Імітуйте дії та звуки вашого малюка. Це є хорошим способом створити спілкування, і може стати веселою грою, що утримує увагу дитини, заохочуючи її навчатися шляхом імітації. Використовуйте ігри на запам'ятовування, починаючи з двох років, щоб допомогти дитині розвивати її пам'ять.

Ще однією сильною стороною дітей з синдромом Дауна є особливі здібності використовувати руки, вираз обличчя та жести при спілкуванні. Діти з захопленням приймають участь в іграх-драматизаціях, дивляться театралізовані постановки.

Спостерігаючи протягом семи років за дітьми з синдромом Дауна, ми помітили, що особливий вплив на них має музика, допомагаючи відкрити переживання, викликає в «особливої дитини» позитивні емоції, допомагає збагатити знання про навколишній світ, підтримує внутрішню гармонію, тим саме моделює поведінку в соціумі. Саме під час першого музичного заняття дитина з синдромом Дауна, яка проходила період адаптації до дитячого колективу, зробила перший крок на зустріч до педагога та дітей. Велике задоволення діти з СД отримують від участі в святкових ранках, та з задоволенням повторюють за однолітками музично-ритмічні рухи.

Музикотерапія як засіб корекції в роботі з дітьми з СД

В роботі з дітьми з синдромом Дауна доцільно застосовувати музикотерапію, як засіб корекції емоційних відхилень поведінки, у разі комунікативних ускладнень. Наприклад, для виходу з тривожного стану, травматичної ситуації, допоможе «пасивна» музикотерапія, коли дитина з СД посідає позицію слухача і музика спрямована на моделювання її позитивного емоційного стану. Як раніше вже було зазначено, коли дитина не справляється з складним для себе завданням, дією, зняти напруження допоможе прослуховування музики. Під час проведення різних занять з образотворчої діяльності, виконання вправ доречно робити музичний супровід.

Сприймаючи музику, дитина ніби «робить крок» із реального життя в уявний світ, мелодія ніби веде її від негативних переживань, розкриваючи красу природи і світу. Такі методи допомагають дитині зняти напругу, покращують психоемоційний стан дитини.

Ефективним методом є використання інтегративної музикотерапії, коли музика поєднується з наочно-зоровим сприйманням. Дитині пропонується розглянути відеозаписи картин природи і прослуховуючи музичний супровід, ніби зануритися углиб зображення. Таке органічне поєднання двох способів сприйняття має сильний психологічний ефект.

Також радимо застосовувати активну музикотерапію у різних варіантах: це може бути вокалотерапія (що сприяє лікуванню дефектів дихальної системи), навчаючись візуально дитина з СД спостерігаючи та повторюючи за іншими, спочатку імітує артикуляційно слова пісні, а згодом починає видавати звуки, слова. Танцювальна терапія допоже спонтанному вивільненню почуттів, так як дитина з синдромом Дауна має особливі здібності використовувати жести, повторювати танцювальні рухи. Музикотерапія сприяє розвитку в

дитини відчуття темпу, ритму, невербальних комунікативних навичок, загальної моторики, виховання вольових якостей, здатності стримувати агресію.

Застосовуючи музикотерапію в роботі з особливою дитиною, ви помітите як поліпшується її психоемоційний стан, рівень сприйняття інформації, зникнуть проблеми комунікативної сфери.

Отже, включаючи дитину з синдромом Дауна в освітній процес, важливо враховувати усі особливості її психофізичного розвитку. Необхідно розкрити творчий потенціал дитини, зважаючи на її внутрішні почуття і переживання. Слід пам'ятати, що досягнути успіху можливо лише в комплексному застосуванні різних прийомів і технік. Варто лише проявити творчий підхід з урахуванням потреб дитини.

«Діти сонця» – це шанс для суспільства позбутися егоїзму сьогодення, повернутися до променів любові, доброти, милосердя.

ВИСНОВОК

На наш погляд рішення щодо впровадження інклюзивної освіти є досить актуальним на теперішній час. Це пов'язано в першу чергу з тим, що число дітей з особливими освітніми потребами неухильно зростає.

Методичний посібник «Організація освітнього процесу дітей з особливими потребами в контексті аксіологічного підходу» надасть допомогу педагогам і батькам організувати навчання дітей з ООП в неспеціалізованих закладах дошкільної освіти. Адже для успішної адаптації в соціальне середовище, забезпечення фізичного, духовного благополуччя «особливої дитини», підвищення ефективності наданої допомоги, необхідний взаємний підхід до індивідуальних особливостей кожної дитини. Такий підхід передбачає сприйняття дитини як унікальної особистості, визнання її прав, ставлення до неї як до суб'єкта з власними потребами розвитку.

Ми переконані, що включення дітей з особливими освітніми потребами в освітній процес закладу дошкільної освіти, змінює насамперед установки дорослих: у всіх дітей є особливості, а не тільки у дітей з особливими освітніми потребами. Дотепер у педагогічній практиці цим особливостям не завжди приділялась належна увага. За такого підходу педагогіка змінюється в цілому: вона стає інклюзивною, не тільки в тому сенсі, що «особливі» діти мають бути включені в уже вибудований процес трансляції знань, умінь та навичок, а й у тому, що освіта з урахуванням індивідуальних відмінностей дітей потребує створення нових форм та способів організації освітнього процесу. Важливо встановити довірчі партнерські взаємини з рідними дитини з ООП, домовитися про спільні дії, уважно ставитися до їхніх запитів. Для цього потрібний постійний творчий пошук, внесок від кожного. Тому до освітнього процесу залучаються всі його учасники — адміністрація, педагоги, батьки та діти, що передбачає створення оптимальних умов для розуміння та прийняття одне одного, з метою досягнення плідної взаємодії.

Світ дітей з особливими освітніми потребами особливий та різнобарвний. Вони вчаться жити повноцінним життям, тому завдання дорослих – допомогти їм у цьому, але

головне – не нашкодити дитині своїми стараннями.

Тож давайте працювати разом і допомагати дітям адаптуватися в нашому непростому світі. І об'єднавши зусилля, ми впевнені, що наші діти знайдуть своє призначення в житті. Важливо пам'ятати слова Сократа «В кожній людині є сонце, тільки не заважайте йому світити».

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. 1. Горностай П.П. Життєва компетентність в умовах обмеженості життєвого світу. П.П.Горностай // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство. – К.: Контекст, 2000. – С. 44 - 47.
2. 2. Козак Н. Робота з батьками: нові підходи. //Дошкільне виховання. –2000. – № 7– С. 14 - 15.
3. Кравченко Т.В. Сутність характеристики соціалізації. // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 3. – С. 11 - 19.
4. Кравченко Г.Ю. Інклюзивна освіта в ДНЗ//Г.Ю.Кравченко, Г.О.Сіліна. – Х.: Вид-во «Ранок», 2014. – С. 18 - 34.
5. 5. Ляшенко В.І. Умови формування життєвої компетентності дітей-інвалідів. Метод. рекомендації для спеціалістів соціальної реабілітації. // В.І.Ляшенко. – Миколаїв: Державний комплекс ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів. – 2003. С- 56.
6. 6. Романовська Д., Собкова С. Психологічний супровід організації роботи з батьками в освітніх навчальних закладах. Методичний посібник. Чернівці. –2003.
7. 7. Терещенко О. Родинні збори в дитячому садку.//Дошкільне виховання. – 2007 № 2. – С. 18 - 20.
8. 8. Холковська І.Л. Спеціальна педагогіка. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – С. 74 - 87.

<http://ippo.kubg.edu.ua/wp>

<http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/>

<http://www.smcssdm.ck.ua/>

Додаток 1

Анкета для педагогів

«Ставлення до інклюзивної освіти»

1. Чи знаєте ви, що таке «інклюзивне навчання»?

Так

Ні

2. Чи готовий дитячий садок створити умови для впровадження інклюзивного навчання?

Так Ні Частково

3. На вашу думку, що ефективніше для дитини з ООП?

Індивідуальне навчання Інклюзивне навчання

4. Чи порушуються права дітей з особливими потребами в системі надання їм дошкільної освіти?

Так Ні

5. Як ви думаєте, чи вплине спільне проведення дозвілля дітей різних категорій на покращення морального виховання особистості?

Так Ні

6. Чи готові ви психологічно подолати бар'єри у роботі з дітьми з особливими потребами?

Так Ні

Додаток 2

Анкета для батьків

«Очікування батьків дитини з ООП від закладу дошкільної освіти»

Дата заповнення: _____

Відомості про сім'ю.

1. Прізвище, ім'я дитини _____
2. З ким проживає дитина: (можливо декілька відповідей)

3. Короткі відомості про батьків:

Мама _____

- Освіта (середня, середня спеціальна, вища)

_____

- Спеціальність _____

- Вид діяльності (посада) в даний час _____

Батько _____

- Освіта (середня, середня спеціальна, вища)

_____

- Спеціальність _____

- Вид діяльності (посада) в даний час _____

4. Скільки дітей в сім'ї? _____

5. Як Ви вважаєте, у які ігри повинна грати Ваша дитина?

- а) розвивальні;
- б) сюжетно-рольові;
- в) рухливі.

6. Скільки іграшок у Вашому домі?

- а) дуже багато;
- б) досить для гри дитини;
- в) замало.

7. Чи стежите Ви за статтями в журналах, програмами радіо і телебачення з питань виховання? Чи читаєте книги з цієї тематики?

- а) так
- б) ні
- в) іноді

8. Чи однакові Ви з дружиною (чоловіком) у питаннях виховання дитини?

- а) так
- б) ні
- в) іноді

9. Кого Ви вважаєте відповідальним за виховання вашої дитини?

- а) сім'я
- б) соціальне середовище
- в) заклад дошкільної освіти

Семінар-практикум з педагогами

«Сучасні підходи до навчання дітей з особливими освітніми потребами»

Мета: підвищити рівень теоретичної підготовки педагогів щодо питань інклюзивного навчання в умовах сьогодення; розширити та уточнити знання педагогів щодо принципів, методів, приймів і форм роботи з дітьми з ООП;

розглянути сучасні підходи до інклюзивного навчання.

Обладнання: ватман з написаним словом «інклюзія», папір, олівці, ручки, ватмани, листи з завданнями для кожної групи

Хід семінару:

I. Вступна частина.

1. Вітання учасників семінару-практикуму
2. Прийняття правил семінару.
3. Очікування.

II. Лекційний модуль.

2.1. Міні-лекція «Інклюзивна освіта – реалії сьогодення»

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах дошкільних та загальноосвітніх закладах.

Основною метою інклюзивної освіти є досягнення якісних змін в особистісному розвитку дітей цієї категорії.

Метою впровадження дошкільної інклюзивної освіти є: формування нового ставлення до дітей з особливими потребами, забезпечення рівного доступу до якісного виховання в умовах дошкільного простору, пристосованого до задоволення особливих освітніх потреб кожної дитини.

Головний принцип інклюзії: «Рівні можливості для кожного». В цьому передбачається здійснення змін освітньої системи, а не дитини.

Основні характеристики інклюзивної освіти:

- визнає, що всі діти можуть навчатися;
- сприймає і поважає особливості дітей;
- забезпечує відповідність освітніх структур, систем і методології потребам усіх дітей;
- є частиною ширшої стратегії розвитку інклюзивного суспільства;

- є динамічним процесом, що постійно розвивається.

III. Семінарський модуль

3.1. Вправа «Асоціативний ряд»

Мета: дати визначення терміну «інклюзія»; розвивати вміння логічно і послідовно висловлювати свої думки.

(Педагоги розділені на команди, у кожній команді на столі аркуш паперу з словом «інклюзія»)

Вихователь-методист пропонує педагогам дібрати асоціативний ряд до терміна «ІНКЛЮЗІЯ». Завдання полягає в тому, щоб навпроти кожної літери записати ті слова, які асоціюються із поняттям «інклюзія».

Висновок: на вашу думку, інклюзія – це...

Вихователі працюють в групах. Кожна група записує свої асоціації, презентує їх, потім робиться загальний висновок. Практичний психолог записує всі асоціації на великому аркуші паперу і озвучує вкінці.

3.2. Вправа «Відкритий мікрофон» На мою думку....

Вихователям пропонується сформулювати умови для ефективного інтегрованого навчання дітей з ООП, за допомогою мікрофона висловити свою думку.

Підсумок: «Умови для інтегрованого навчання дітей з ООП»

- правильне діагностування дитини;
- психологічна готовність дитини та її батьків до навчання спільно зі здоровими однолітками;
- психологічна готовність педагога до впровадження інклюзивної освіти;
- готовність батьків надавати допомогу дитині у процесі її навчання та виховання;
- створення відповідного середовища;
- забезпечення матеріально-технічної бази навчального закладу.

3.3. Коротке інформаційно-підсумкове повідомлення «Треба пам'ятати»

Навчання та виховання дітей з особливими потребами базується на таких засадах:

- доступність усіх форм навчання й освітніх послуг;
- індивідуалізація та адаптація навчальних програм з урахуванням потреб і можливостей дитини;
- поєднання традиційних та інноваційних підходів до розвитку дитини;
- створення сприятливих умов для соціалізації, самовизначення та самореалізації дітей.

Ця робота проводиться у таких напрямках:

1. Психологічна діагностика дітей (психолог).
2. Добирання методів та прийомів навчання та виховання (педагогічні працівники, психолог).
3. Підтримка батьків (педагогічні працівники, психолог).
4. Корекційна та розвивальна робота з дітьми (індивідуальна робота, проведення занять) — педагогічні працівники, психолог.

Висновок. Правильно спланована та систематично проведена навчально-виховна робота забезпечить захист права кожної дитини, а особливо дитини з ООП на отримання якісної освіти.

Заняття з педагогами для з'ясування рівня обізнаності педагогів про особливості життєдіяльності дітей з ООП

Мета: надавати інформацію про особливості життєдіяльності дітей з особливими потребами; з'ясувати рівень обізнаності педагогів про дану категорію дітей; визначити переваги і труднощі педагогів у роботі з індивідуального навчання.

Матеріали: аркуші білого та різнокольорового паперу, фломастери, стікери, маркери.

Хід проведення

I. Вступна частина. «Знайомство»

Мета: підготувати учасників до роботи, створити комфортну атмосферу, гарний настрій.

Назвати ім'я, розпочати зі слів: "Не хочу хвалитися, але я..."»

«Гра - розминка «Крапки»

Мета: налаштувати педагогів на роботу за метою.

Учасники об'єднуються в пари. Перший учасник, загадавши якийсь образ, малює його на аркуші паперу схематично і передає далі, завдання наступного – відтворити задуманий образ.

Потім усі обговорюють задумані образи.

Обговорення:

-Чи вдалося відтворити задумане вами?

-Які труднощі виникли під час виконання завдання?

Висновок: від самого початку перший учасник мав повністю відобразити свій задум, але я обмежила ваші дії. Як наслідок, успіх залежав від того, хто допоміг завершити роботу. Тому і роль вихователя у реабілітації з дітьми з ООП є важливою, вирішальною.

II. Основна частина. «Мозковий штурм «Що означає поняття «дитина з особливими освітніми потребами?»»

Мета: з'ясувати рівень обізнаності учасників про життєдіяльність людей, дітей з особливими потребами.

На основі власних спостережень та педагогічного досвіду запишіть, яку дитину в суспільстві вважають дитиною з особливими освітніми потребами (учасники приклеюють записані характеристики на дошці).

«Інформаційне повідомлення «Діти з особливими потребами: суспільний погляд»

Мета: надати загальну інформацію про ставлення до людей з особливими потребами в різних державах.

«Вправа «Роздуми про життя дітей з особливими потребами»

Мета: проаналізувати ставлення оточення до дітей з особливими потребами, висловити свою думку.

Це перш за все особистість, яка розвивається з особливостями, що притаманні саме їй. Дитина з особливими потребами сприймає навколишній світ особливо...саме тому вона, як ніхто інший, потребує розуміння з боку оточення.

Діти з особливими потребами - це маленькі люди, які потребують суспільної допомоги, щоб почуватися потрібними і неізолюваними від зовнішнього світу. Це звичайні діти зі своїми мріями, бажаннями.

Діти, які потребують толерантного ставлення до себе з боку держави, суспільства.

Це - особистість, яка потребує великої любові, уваги до себе, піклування, яка не зовсім розуміє свій стан і не вміє використати свої можливості.

Це - квітка, що розквітла на морозі. Їй так хочеться сонця, тепла, а його навколо так мало. І добре, коли хтось небайдужий подарує дитині хвилини бажаного щастя.

Для нас дитина з особливими потребами - це дитина, яка потребує більше уваги, турботи, любові. Разом з тим, така дитина своїм існуванням, своєю присутністю виховує усіх нас: свою родину, дитячий колектив, педагогів, усіх знайомих. Поряд з нею ми вчимося співчуття, толерантності, людяності.

Обговорення:

- З яким твердженням згодні?

- Що, можливо, викликало обурення?

«Самопрезентація Фортеця»

Мета: проаналізувати власні успіхи в організації індивідуального навчання, визначити труднощі, дати педагогічний прогноз.

1. Напишіть дві речі, які ви робите добре.

2. Напишіть про ваш найбільший успіх у житті.
3. Напишіть про ваш найбільший успіх у роботі з дитиною з особливими потребами.
4. Напишіть, які труднощі в роботі з нею у вас виникають найчастіше.
5. Напишіть, чого навчає вас робота з дитиною з особливими потребами.
6. Напишіть, якою ви бачите свою подальшу роботу з цією дитиною.

III. Підбиття підсумків роботи

На стікерах запишіть свої враження від сьогоднішньої зустрічі, побажання, зауваження.

Додаток 5

Моніторинг досягнень дитини з ООП

(психолого-педагогічне обстеження)

1. Загальні відомості про вихованця (прізвище, ім'я, по-батькові, вік група) _____
2. Динаміка засвоєння дитиною нового матеріалу (швидкість і глибина запам'ятовування, навички ручної праці, вміння малювати, ліпити, загальнорозвиваючі інтереси) _____
_____
3. Фізичний стан дитини (чи часто хворіє, на які хвороби, фізичні вади) _____
4. Темп роботи дитини (встигає за однолітками, частково, відстає) _____
_____
5. Особливості пам'яті (здатність утримувати завдання в пам'яті, запам'ятовує поданий матеріал, повільно, невірно, механічно, логічно, вміє робити висновки) _____
_____
6. Особливості мислення (розуміє суть казки, оповідання, встановлює причинно-наслідкові зв'язки, вміє узагальнювати, робити висновки) _____
_____
7. Особливості мови (словниковий запас, здатність зв'язно і послідовно висловлювати свої думки, мовні порушення) _____
_____
8. Об'єм знань дитини про навколишній світ _____
_____

9. Особливі здібності вихованця (улюблені заняття: праця, прогулянки та спостереження, рухливі або спокійні ігри, конструювання, СХД, успіхи на музичних заняттях, спортивних заняттях) _____

10. Дисциплінованість вихованця (поведінка на занятті, в колективі, вдома). Тип темпераменту. Відношення до однолітків (Дружба, конфліктність, комунікабельність – замкнутість, щедрість – жадібність, готовність допомогти іншим – егоїзм). Найбільш важливий стан дитини (збудливий або гальмівний) _____

11. Риси характеру (працьовитість, лінощі, щирість, грубість, агресивність, егоїзм, замкненість, стриманість) _____

12. Взаємини з колективом. Рівень громадської активності. Відношення до доручень (радісне, байдуже, схвильоване). Наявність чи відсутність друга, дружба випадкова чи вмотивована _____

13. Умови сімейного виховання (стосунки в сім'ї, увага батьків до дитини) _____

14. Висновки. Яка допомога надавалась педагогом і які позитивні зрушення. _____

Додаток 6

**Анкета для батьків дитини з ООП
(її вподобання, відношення в родині)**

Прізвище, ім'я, по батькові дитини _____

Дата народження _____

Мати(прізвище, ім'я, по батькові; освіта; місце роботи) _____

Батько(прізвище, ім'я, по батькові; освіта; місце роботи) _____

_____

Домашня адреса _____

Телефон _____

1. Як ласкаво називаєте дитину вдома _____

2. Чим захоплюється Ваша дитина _____

3. Чи боїться чогось Ваша дитина? З чим це пов'язано? _____

4. Хто ще крім батьків виховує дитину _____

5. Кого в сім'ї слухається _____

6. Які ігри та іграшки полюбляє Ваша дитина? _____

7. Допмагає чи ні малюк по господарству? _____

8. Які навички самообслуговування є у дитини? _____

9. Чи дотримується дитина режиму дня? _____

10. Чи піддається дитина вихованню? _____

11. Які позитивні риси характеру і поведінки _____

12. Які негативні риси у поведінці _____

13. Які риси своєї дитини ви хотіли б змінити _____

14. Чи караєте Ви дитину фізично ТАК, НІ, ІНКОЛИ (потрібне підкресліть)

15. Які методи у виховній роботі ви використовуєте частіше за все ВИМОГЛИВІСТЬ,
ПЕРЕКОНАННЯ, ЗАОХОЧЕННЯ (потрібне підкресліть)

16. Які книги або журнали про виховання Ви прочитали останнім часом? _____

17. Якою б Ви хотіли бачити свою дитину через кілька років? _____

_____

18. Яким на Вашу думку ,повинен бути вихователь малюка? _____

19. Чи задоволені Ви роботою садка? _____

20. Які побажання до майбутньої роботи садка _____

_____

Консультація для сім'ї з дитиною із синдромом Дауна

Батькам, які виховують дитину з синдромом Дауна, дісталася нелегка доля. І в той же час у них є шанс пройти захоплюючий шлях безпосередньої участі в дорослішанні маленької людини, випробувати задоволення від її досягнень і успіхів. А їх дитя не залишиться невдячним і відплатить за турботу відповідною любов'ю і ласкою. Ця дитина ніколи не відкине своїх батьків.

Сам розвиток дітей з цим синдромом, як і здорових малюків, залежить від впливу найрізноманітніших факторів. Це і здоров'я дитини, і догляд за ним, і якість навчання. А у діток, які ростуть в сім'ї набагато більші шанси на успішний розвиток і повноцінне самостійне життя.

Що може робити дитина із синдромом Дауна? Сучасні дослідження показали, що практично всі люди із синдромом Дауна відстають в інтелектуальному розвитку, але серед них є діти різного інтелектуального розвитку. Більшість дітей з цим синдромом можуть навчатися ходити, читати, писати і робити все, те що вміють інші діти. Вони гуляють, розмовляють, одягаються та самостійно ходять до туалету, але для цього їх треба спеціально навчити. Вони можуть навчитися цьому трошки пізніше, аніж звичайні діти, але, враховуючи усі обставини, це не є проблемою. Не можна вказати в якому саме віці ці діти навчаться це робити. Дуже корисною в таких випадках є своєчасна лікувально-навчальна терапія, що розпочинається з дитинства. Вони взмозі освоїти багато чого з того, що роблять звичайні діти, - якщо вчасно зайнятися їхнім розвитком. І саме батьки - перші, хто повинен їм у цьому допомогти.

Незважаючи на те, що такі діти повільно розвиваються, вони дуже товариські. Вони добродушні і безпосередні.

Вдаватися розпачу ніколи. Ви потрібні своїй дитині терплячими, сильними, люблячими, впевненими. Необхідно зрозуміти, що ви змінити в змозі, а що ні, і не розпорошувати сили на порожні і помилкові дії. Тобто, якщо повне лікування дитини неможливо, ваша мета навчити її жити з цим захворюванням активно, самостійно і отримувати радість від життя.

Головне при спілкуванні з дитиною – це не порівнювати її зі здоровими дітьми. Вона особлива і сприймає світ трохи інакше. Не треба опускати руки, а, навпаки, треба починати займатися з дитиною. Знайомити її з навколишнім світом, адже вона не така вже й безпорадна. Вона просто вчиться трохи повільніше інших дітей і вимагає більше часу. Не женіться за досягненнями і пам'ятайте, що, навантажуючи дитину понад міру, ми, замість того щоб крок за кроком спонукати її рухатися вперед, породимо у відповідь протест, а через деякий час будь-яка спроба навіть просто наблизитися викликатиме негативну реакцію. Якщо ми хочемо добитися хорошого результату, то повинні бути дуже уважні і чутливі до свого малюка, вміти зрозуміти момент, коли він готовий до взаємодії, коли чекає і бажає нашої допомоги. Потрібно завжди йти з дитиною рука в руку, але трішки попереду. Спонукати її до дії на стільки, на скільки вона може – і трохи більше. Але більше не на дві сходинок, а на півсходинок.

Правила для батьків, які виховують «особливу» дитину:

1. Ніколи не шкодуйте дитину через те, що вона не така, як усі.
2. Даруйте дитині свою любов та увагу, але не забувайте, що є й інші члени сім'ї, які теж потребують уваги.
3. Організуйте свій побут так, щоб ніхто в сім'ї не відчував себе «жертвою», відмовляючись від свого особистого життя.
4. Не захищайте дитину від обов'язків і проблем. Вирішуйте всі справи разом з ним.
5. Надайте дитині самостійність у діях і прийнятті рішень.
6. Слідкуйте за своєю зовнішністю і поведінкою. Дитина повинна пишатися вами.
7. Не бійтеся відмовити дитині в чому-небудь, якщо вважаєте що вимога надмірна.
8. Частіше розмовляйте з дитиною. Пам'ятайте, що ні телевізор, ні планшет чи комп'ютер не замінять вас.
9. Не обмежуйте дитину в спілкуванні з однолітками.
10. Не відмовляйтеся від зустрічей з друзями, запрошуйте їх у гості.
11. Частіше звертайтеся до порад педагогів і психологів.
12. Більше читайте, і не тільки спеціальну літературу, але й художню.
13. Спілкуйтеся з сім'ями, де є «особливі» діти. Передавайте свій досвід і переймайте чужий.
14. Не мучте себе докорами у тому, що у вас хвора дитина, ви не винні.
15. Пам'ятайте, що коли-небудь дитина подорослішає і їй доведеться жити самостійно. Готуйте її до майбутнього життя.
16. Сприяйте дитячій автономності (самостійності). Що більше ви вимагаєте її (самостійності) в усіх сферах повсякденного життя, то більше зможе ваша дитина працювати з почуттям відповідальності в соціумі.
17. Хваліть свою дитину за самостійні дії, наприклад, за самостійне розпізнавання помилок.
18. Якщо ваша дитина потребує допомоги, спонукайте її до того, щоб вона сама знайшла шляхи вирішення проблеми. Але не додавайте саме розв'язання. Не спонукайте свою дитину тільки до одного шляху розв'язання цієї проблеми.
19. Визнайте здобутки дитини. Надавайте перевагу похвалі (заохоченню), а не докорам. Похвалою й заохоченням ви досягнете чогось набагато легше та краще, ніж повчаннями, нагадуваннями та іншими покараннями.
20. Не ставте перед своєю дитиною надмірні вимоги. Не робіть їх суворішими, ніж вимоги вихователів.
21. Будьте – зразком у поведінці. Вимагайте від своєї дитини не більше, ніж від себе самого. Дитина, яка, наприклад, бачить своїх батьків читаючими, швидше сама потягнеться до книжки, ніж дитина, батьки якої часто сидять перед телевізором.

Додаток 8

Семінар-тренінг для батьків дітей

з особливими освітніми потребами

«Ніколи не жалійте дитину через те, що вона інакша»

Мета: узагальнення знань педагогів та батьків про особливості виховання дитини з особливими освітніми потребами у сім'ї, формування співпраці з батьками дітей з особливими освітніми потребами та вироблення системи взаємодії з ними.

Обладнання: ватмани, маркери, фломастери, папір, дошка, картки із завданнями, методичні рекомендації щодо організації роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами.

Хід заняття

1.Привітання. Повідомлення теми, очікувані результати.

2.Вправа на згуртованість „М'яч по колу”. Учасники стають у коло. Завдання: схопити м'яч під слова „Той, хто схопить м'ячик, той.... веселий, красивий, розумний, креативний, дбайливий, активний.....” та аргументувати відповідний вислів.

3.Вправа „Кожна сім'я - неповторна”. Модератор пропонує батькам уявити сім'ю дитини з особливими освітніми потребами, описати її, особливу увагу звернувши на те, що саме дану сім'ю відрізняє від інших.

4.Вправа „Вплив батьків”. *Батьки об'єднуються у підгрупи за характером батьківської позиції стосовно дитини:*

- батьки жаліють дитину, її хвороба – це предмет усіх розмов і турбот у сім'ї;
- батьки не звертають уваги на внутрішній світ дитини, для них головне – аби захворювання не розвивалося далі; вони відвідують спеціалістів, лікарів, але рідко цікавляться тим, що відчуває дитина;
- батьки приховують своє роздратування стосовно захворювання дитини, її вад у розвитку, вони роблять вигляд, що нічого не сталося у їхній сім'ї;
- батьки намагаються бути помічниками своїй дитині, розуміти її внутрішні переживання.

Завдання для підгруп: поміркувати над тим, формуванню якого стилю поведінки дитини сприятиме відповідна батьківська позиція, зафіксувати це на аркуші.

5.Вправа „Діяти разом”. Підгрупам пропонується розробити спільний алгоритм співпраці педагога з батьками дитини з особливими освітніми потребами. У процесі створення алгоритму важливо зазначити мету взаємодії з батьками, її результат.

6.Вправа „Відносини у сім'ї дитини з особливими освітніми потребами”. Модератор просить батьків охарактеризувати відносини у сім'ї, у якій виховується дитина з особливими освітніми потребами, а саме: стиль спілкування, характер прийняття рішень, ставлення до дитини, її досягнень і невдач, наявність дистанції між батьками та дитиною. Усі характеристики записуються на аркушах паперу. *Обговорення.* Складання загальної характеристики сім'ї.

7.Вправа „Підтримка й повага батьків - головні помічники дитини”. Модератор веде розмову з батьками з питань значення підтримки й поваги з боку батьків до дитини. Слід наголосити, що ці важливі чинники у сімейному вихованні сприяють тому, що дитина не житиме постійно у своїх внутрішніх переживаннях, а намагатиметься будувати дорослі відносини з оточенням. Важливо пояснювати батькам те, що вони є першими помічниками своїй дитині, що від того, наскільки вони розуміють це, залежатиме й успішне входження дитини у шкільне середовище. Поради батькам дітей з особливими освітніми потребами.

8.Ознайомлення з методичними рекомендаціями щодо організації роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами в закладі”.

9.Завершення заняття. Обговорення очікуваних результатів.

Бесіда з батьками

«Соціалізація особистості дитини»

Дошкільний заклад перший відкриває перед дитиною світ соціально-суспільного життя. Разом із родиною він бере на себе функції формування особистості.

Працюючи над проблемою соціалізації дітей, пам'ятаємо: як неможливо навчитися кататися на велосипеді без велосипеда, так і впровадження педагогічних інновацій потребує апробацій та тренування педагога. Мало почути або прочитати щось. Треба навчитися самому інакше мислити і діяти. Потім відпрацьовувати набуті вміння. Рольові ігри, мозкові штурми, обговорення ситуацій, виконання проектів — ось неповний перелік форм методичної роботи, які пропонуємо вихователям. Нижче подаємо одну з них.

Навчання та виховання дитини — спільне завдання дошкільного закладу та родини. Родина відіграє важливу роль у підготовці до життя своєї дитини. І дошкільний заклад — ідеальний помічник батьків у цій важливій справі. Формування соціально-комунікативної компетентності дитини неможливе без набуття нею досвіду позитивного розв'язання життєвих колізій. Починаючи з раннього віку, діти постійно потрапляють у ситуації, з яких мусять знаходити вихід. Першочергове завдання педагогів і батьків — навчити малюків способів позитивного розв'язання різних проблем.

Обмін досвідом

«Формування моральних якостей дошкільника»

Змістом морального виховання є формування таких моральних якостей дошкільника, як: повага до старших, дружні стосунки з однолітками, вміння відповідно відгукуватися на горе і радість інших людей, домагатися дієвого прояву гуманних почуттів і відносин. Серед них можна виділити два напрямки: створення умов для практичного досвіду і формування правильних моральних оцінок. В результаті такого *морального виховання дитина* починає діяти не тому, що хоче заслужити схвалення дорослого, а тому, що вважає необхідним дотримання самої норми поведінки, як важливого правила у відносинах між людьми.

Становлення особистості дитини відбувається спочатку в сім'ї. Адже сім'я — це маленький колектив, заснований на принципах співпраці і взаємодопомоги, де діти вчаться мистецтву жити серед людей, любити їх, відчувати на собі і виявляючи до інших уваги і доброго ставлення. Важливу роль у вихованні дітей відіграє загальний уклад життя сім'ї: рівність подружжя, організація сімейного життя, правильні взаємини між членами родини, загальний тон доброзичливості, взаємної поваги і турботи, атмосфера патріотизму, працьовитості, загальний порядок та сімейні традиції, єдність вимог дорослих до дитини. Життя сім'ї повинно бути організоване таким чином, щоб повніше задовольнялись і розвивались не тільки матеріальні потреби, але й духовні потреби.

Моральне виховання дітей відбувається протягом їх життя, і визначальне значення у становленні моральності дитини відіграє середовище, в якому він розвивається і росте. Тому переоцінити важливість сім'ї у моральному вихованні дошкільнят неможливо. Способи поведінки, прийняті в сім'ї, дуже швидко засвоюються дитиною і сприймаються ними, як правило, в якості загальноприйнятої норми.

Дитячий садок у своїй роботі з сім'єю повинен спиратися на батьків не тільки як на

помічників дитячого закладу, а як на рівноправних учасників формування дитячої особистості. Тому так важливий тісний взаємозв'язок педагогічного колективу, дітей і батьків. Саме від спільної роботи, від єдності думок з основних питань виховання дітей, залежить, якою виросте дитина. Тільки за цієї умови можливе виховання цілісної особистості.

Так як, по мірі свого розвитку дитина приміряє на себе різні соціальні ролі, кожна з яких дозволить йому підготуватися до виконання різних соціальних обов'язків учня, капітана команди, друга, сина чи дочки. Кожна з таких ролей має величезне значення у формуванні соціального інтелекту і передбачає розвиток своїх власних моральних якостей: справедливості, доброти, чуйності, ніжності, турботи про близьких. І чим різноманітніше буде репертуар ролей малюка, тим з більшою кількістю моральних принципів він познайомиться і тим багатшою буде його особистість.

«Алгоритм взаємодії з сім'єю»

1. Пошук контактів при першій зустрічі.

Вихователь повинен проявити високий педагогічний такт, щирю повагу до батьків, делікатність, стриманість, важливо не відштовхнути непередуманим питанням.

2. Обговорюється, що необхідно розвивати і виховувати в дитині, підкреслювати її індивідуальність, неповторність.

3. Встановлення загальних вимог до виховання дитини.

Педагог спонукає батьків висловити свої погляди на виховання дитини, вислуховує думку батьків про їх методи виховання, навіть якщо вони помилкові. Не спростовує, а пропонує свої способи впливу, закликає об'єднати зусилля для вироблення єдиних вимог.

4. Зміцнення співпраці в досягненні загальної мети.

Погодившись на спільне співробітництво, сторони уточнюють виховні можливості один одного, ставлять єдині цілі і завдання.

5. Реалізація індивідуального підходу.

Педагог не демонструє свою всесильність, а довірливо повідомляє про свої сумніви, проблеми, питає поради у батьків і прислухається до них. На цій стадії виробляється ціла низка узгоджених заходів, спрямованих, в тому числі на перевиховання дитини.

6. Удосконалення педагогічного співробітництва.

Готові рецепти не пропонуються, ретельно аналізується процес спільної діяльності. Це стадія розвитку педагогічного співробітництва, де йде реалізація єдиних педагогічних впливів.

Додаток 10

Анкета для батьків

«Ставлення батьків до ідеї спільного перебування здорової дитини

з дитиною з ООП»

1. Чи знаєте Ви, що таке інклюзивне навчання?

- а) так;
- в) ні;
- б) хотіла б дізнатись.

2. Чи знаєте Ви хто такі діти з особливими освітніми потребами?

- а) так;
- в) ні;
- б) хотіла б знати.

3. Як Ви ставитесь до дітей з ООП?

- а) добре;
- в) мені їх шкода;
- б) байдуже.

4. Якщо дитина з ООП навчатиметься в нашій групі, чи буде ваша дитина з нею спілкуватися?

- а) так, адже вона така сама, як і моя дитина;
- б) ні, для неї це не бажане;
- г) не знаю.

5. Які позитивні риси особистості Ви можете відзначити у дитини з ООП?

---

6. Які негативні риси особистості Ви можете відзначити у дитини з ООП?

Додаток 11

Діагностичний інструментарій роботи

з особливою дитиною

Параметри психолого-педагогічного статусу вихованця з особливими освітніми потребами та схема спостереження

№	Параметри	Критерії спостереження	Відмітки про спостереження
---	-----------	------------------------	----------------------------

I. Пізнавальна сфера

1.1	Пізнавальний інтерес. Довільність психічних процесів	1. Дитина виявляє допитливість (як часто, у яких ситуаціях, доречність та адекватність вияву) 2. Уміння контролювати рухову активність 3. Здатність зосереджуватися, підтримувати увагу 4. Уміння виконувати завдання за зразком дорослого	
1.2.	Розвиток мови	1. Наявність самостійних зв'язних висловлювань 2. Дефекти звуковимови, зрозумілість 3. Розуміння зверненої мови 4. Уміння виконувати мовні інструкції 5. Використання речення хоча б із двох слів	
1.3.	Розвиток тонкої моторики	1. Уміння замальовувати контури предметів 2. Уміння маніпулювати дрібними предметами	
1.4.	Розумова працездатність	1. Здатність зосереджено працювати протягом 10 хвилин 2. Здатність працювати в одному темпі з всіма дітьми	

2. Особливості поведінки і спілкування

2.1.	Взаємодія з дітьми	1. Наявність інтересу до спілкування з дітьми 2. Володіння прийомами спілкування 3. Здатність до встановлення дружніх відносин 4. Прояви агресії 5. Уміння вирішувати конфлікти 6. Міра участі у групових іграх 7. Коло спілкування	
2.2.	Взаємодія з педагогами	1. Вияв поваги 2. Уміння просити допомогу	
2.3	Поведінка саморегуляції	Дотримання правил поведінки	
2.4.	Дотримання соціальних і етичних норм	Характеристика прийняття і дотримання загально прийнятих норм	

3. Емоційна сфера та система відношень

3.1.	Домінуювальний емоційний стан	1.Оцінка тривожності 2.Характеристика стійкого емоційного стану 3.Емоційне ставлення до інших	
3.2.	Навчальна мотивація	1.Наявність навчальної мотивації 2.Характеристика цієї мотивації (інтерес до навчання, потреба у спілкуванні, прагнення похвали, уникнення покарання тощо)	
3.3.	Ставлення до оточення	1.До дітей 2.До педагогів 3.До батьків	
3.4.	Ставлення до значимої діяльності	1.Сприйняття ЗДО 2.Сприйняття освітнього процесу	

Анкета для батьків

«Готовність до здійснення інклюзивного навчання»

Прізвище та ім'я дитини _____

Дата народження _____

Особливості емоційного розвитку та поведінки

1. Які емоції в цілому переважають у дитини?

- Веселий
- Спокійний
- Агресивний
- Запальний
- Сумний
- Коливання настрою.

2. Чи залежить характер емоційних проявів від загального самопочуття, виду діяльності, погодних умов, дня тижня тощо?

- Ні

-Так (яких?) _____

3. Перерахуйте ситуації, які викликають у дитини найбільш сильні емоційні прояви? Який їх характер? (Туга, нестримна радість, агресивність інше)

_____
_____

4. Чи завжди емоційні прояви дитини відповідають реальним подіям?

- Так

- Ні.

5. Чи може дитина самостійно контролювати свої емоційні прояви?

- Так

- Ні.

6. Перерахуйте ситуації, в яких дитина не може себе контролювати (якщо такі є) _____

_____

7. Які види діяльності, занять віддає перевагу?

_____

Взаємини з дорослими

8. Чи легко вступає в контакт з дорослими? Від чого це залежить? (ступеня знайомства, зовнішньої привабливості тощо) _____

_____

9. Підпорядковується чи вимогам дорослого (слухається)?

- Так

- Ні

- Не завжди.

10. Чи може не виконати вимоги дорослого? У яких випадках? Як часто це відбувається?

_____

_____

11. Чи приймає допомогу дорослого (при вирішенні пізнавальних, рухових завдань, встановлення контакту з іншими дорослими і дітьми тощо)? _____

_____

Чим може бути викликана відмова? (прагнення до самостійності, негативне ставлення до діяльності, дорослого інше) _____

---

12. У яких випадках переважно звертається до дорослого?

- Відчуває потребу в емоційному спілкуванні (хоче бути поруч, відчуває потребу в тактильних контактах інше).

- Потребує ділового співробітництва з дорослим для успішного здійснення будь-якого виду діяльності (гри, малювання, побутових доручень тощо).

- Прагне до пізнавального спілкування; хоче якомога більше дізнатися про навколишній його світі, людях.

- Виявляє прагнення до спільності поглядів з дорослим, намагається діяти, міркувати, як він; прагне до взаєморозуміння і співпереживання з ним.

Взаємини з однолітками

13. Чи є у дитини труднощі спілкування з однолітками?

- Ні

- Так (Чим вони викликані?) _____

14. Чи має друзів? _____

15. Яка форма спілкування з однолітками переважають?

- Емоційно-практичне спілкування (співучасть у спільних забавах)

- Ситуативно-ділова (спільні інтереси до різних видів діяльності).

16. Чи є негативне ставлення до кого-небудь з однолітків?

- Ні

- Так (Чим викликане?) _____

17. Чи може підкорятися керівництву іншої дитини? У яких випадках? _____

18. Як найчастіше поводитьься в конфліктних ситуаціях?

- Самоусувається

- Звертається за допомогою до дорослих

- Намагається вирішити самостійно. Яким способом? _____

Анкета сім'ї дитини з ООП

1. П.І.П. дитини з особливими освітніми потребами _____

2. № групи, яку відвідує _____

3. Чи є у вас в сім'ї ще діти? Якщо так, то скільки? _____

4. Як вони відносяться до дитини з особливими освітніми проблемами _____

5. Як ваша дитина ставиться до батьків? _____

6. Чи є проблеми у вихованні сина/дочки? _____

7. Які види покарання найчастіше ви використовуєте:

-Фізичне

-Словесні погрози

-Позбавлення розваг

-Інше _____

8. Які види заохочення ви використовуєте найчастіше:

-Словесна похвала

-Подарунки

-Ласка

-Інше _____

9. В які ігри любить грати ваша дитина? _____

10. Як часто у вас дома бувають друзі сина/дочки? _____

11. Як часто ви ходите в гості? _____

12. Як часто до вашої дитини приходять інші діти? _____

13. Як інші діти відносяться до вашої дитини? _____

14. Розкажіть про позитивні риси характеру вашої дитини _____

15. Які недоліки ви бачите у своїй дитині? _____

